

306929

9.

GRAFIKAI

SZEMLE

NYOMDAIPARI SZAKFEJLESZTŐ FOLYÓIRAT. KIADJA

A MAGYARORSZÁGI KÖNYVNYOMDAI MUNKÁSOK

EGYESÜLETE. 1939. XXIX. ÉVFOLYAM. ÖTÖDIK SZÁM

GRAPHISCHE REVUE • GRAFIKAI SZEMLE

Zeitschrift für das Buchgewerbe.

*Herausgeber: der Buchdruckerverein Ungarns
(Budapest VIII, Kölesy ucca 2. szám).*

Verleger: Alfred Kalász;

verantwortlicher Schriftleiter: Ladislaus Kovák.

Erscheint achtmal jährlich.

Auflage dieser Nummer: 5500. Abonnement jährlich 10 P.

GRAFIKAI SZEMLE

Nyomdaipari szakkulturális folyóirat.

Szerkeszti: Kovács László.

1939 július 1. XXIX. évfolyam 5. szám.

Megjelenik hathetenként.

Reflexiók egy hatalmas erőpróbához

Az idei Budapesti Nemzetközi Vásár, éppen úgy, mint az előző években, a magyar ipar és kereskedelem hatalmas erőpróbája és demonstratív bemutatója volt. Jelentősége még azzal is fokozódott, hogy ezúttal a visszacsatolt területek alkotó munkája is bizonyos mértékben már képviselve volt benne.

A Nemzetközi Vásárnak minden évben számos olyan nyomdászember látogatója is akad, aki nemcsak a kiállított árucikkeket, a magyar munka legváltozatosabb eredményeit, hanem a vásár nyomtatványpropagandáját is a legnagyobb figyelemmel kíséri. A Nemzetközi Vásár tulajdonképpen nem is más, mint egy hatalmas arányú, pompásan megszervezett reklámmegnyilatkozás. A nagyméretű pavillonok, melyeket nagy költségek árán művészi ízléssel építettek és rendeztek be, az ötletes kiállítási helyek: mind a propagandát szolgálják. A nyomdászember látogató azonban keserűséggel állapítja meg, hogy amikor egyébként nagy összegeket költenek és a legnagyobb gondot fordítják a kiállítási helyekre, addig minden propaganda igazi lelkét: a nyomtatványt, a kiállítók túlnyomó része elhanyagolja. Nem kívántunk felületes véleményt kockáztatni, ezért összegyűjtöttük a vásár nyomtatványanyagát és szemlét tartottunk fölötte. Elenyészően kis számban találtunk közötté valóban sikerült vásári nyomtatványokat. Különösen meglepő, hogy olyan tekintélyes cégek, melyek országosan ismertek, nem resteltek egészen silány nyomtatványokkal a kiállításon megjelenni. Úgy látszik, nem gondolnak arra, hogy a reklám az illető cég lelkiségének is a tükré.

A legolcsóbb papirosra és gyatrán nyomtatott reklámmal — ez volt az esetek többsége — nem lehet a kívánt hatást: a vásárló közönség befolyásolását el-

érni. S ennek legnagyobb részét maguk a kiállítók az okai, mert nem helyeznek súlyt a vásári nyomtatványaikra. Az utolsó pillanatban rendelik meg a nyomtatványt, melynek aztán gyorsan kell elkészülnie, de még ennél is fontosabb, hogy olcsó legyen. Ezek a körülmények azután meg is látszanak a vásár nyomtatványain.

A Budapesti Nemzetközi Vásár, amelyre a siker érdekében óriási összegeket fordítanak, a magyar ipart és kereskedelmet általában méltóképpen reprezentálja. Ez a megállapítás azonban az ott szereplő magyar nyomdaiparra már nem alkalmazható. Aki hajlandó volna arra, hogy a vásáron forgalomba hozott nyomtatványok után alkosson véleményt a magyar nyomdaiparról, nagyon helytelen következtetésre jutna.

Meggyőződésünk, hogy a Nemzetközi Vásáron jelentkező silány nyomtatványpropaganda a vásárnak egyébként magas színvonalára is káros hatású. Nézetünk szerint olyan nyomtatványokat is használtak fel a vásáron, melyeket nem is lett volna szabad oda beengedni. Ha bizonyos esetben a nyomtatvány szövegét cenzurázzák, nem jogosulatlan az a kívánság, hogy a nyomtatvány kiállítása tekintetében is cenzúrát alkalmazzanak. A Nemzetközi Vásár nyomtatványpropagandájának feljavítása érdekében tervszerű, céltudatos nevelő munkára van nagy szükség. Át kell vinni a köztudatba, hogy a selejtes nyomdai munkára fordított kiadás: kidobott pénz, s hogy egyedül az ízlésesen kiállított, hatásos nyomtatványpropaganda a célravezető.

Nem lehetne talán a Nemzetközi Vásár területén, ahol a vásár alkalmával százezrek fordulnak meg, az elrettentő példák szembeállításával propagandát csinálni a célszerű s amellet a magyar nyomdaiparnak is becsületére való nyomtatványnak? Ny. M. B.

Huszár Gál szobrot kapott

Mire e sorok napvilágot látnak, Huszár Gál szobra már ott áll a debreceni egyetem előtt. Huszár Gál, a magyar nyomdászattörténelem egyik leghányatottabb életű bronzalakja ott áll majd a „kálvinista Róma” egyik legszebb pontján és a zaklatott életű, örökké futni kényszerült férfi most már csöndes mosollyal szobor-ajkán, szobor-nyugalmával figyeli az egyetem körüli élet apró nyüzsgéseit. Az ősi város, mely egykor vendégszeretően falai közé fogadta, dolgozni engedte, menedéket adott neki, közel négyszáz év után szobrot emelt Huszár Gál könyvnyomtató-prédikátornak.

Huszár Gál nyomdász és reformátor-pap volt egy személyben. A „fekete művészet” Bécsben sajátította el Hofhalter Ráfától 1557 körül. Magyar mecénások támogatásával Magyaróvárott nyomdát rendezett be, részben magafaragta díszével s iniciáléival. Ezután viharos, hányatott élet következett. Hamarosan menekülnie kell, mert bevádolták Verancsics püspöknél Egerben, Ferdinánd királynál Bécsben, eretnek könyvek nyomtatásáért, királyellenes beszédjéért. Magyaróvárról Kassára menekül, idevezeti élete fonala. A városi tanács szívesen látja. 1560 őszén királyi parancsra elfogták, bezárták, de a nép az ő rajongásig szeretett prédikátorát később kiszabadítja. Most egy decemberi napon sekéren lopja életét Debrecen felé, hogy segítsen Meliusz Péternek az első teljes magyar biblia kinyomtatásában. Debrecen, mely most szobrot emelt neki, kitérte előtte kapuit. Szeretet és tisztelet vette itt körül, nyomtatott és prédikált, feledhetetlen érdemeket gyűjtve. De különös sorsa hamarosan elsodorja innen is. Révkomárom, majd Nagyszombat következik. Mint a csikasz, mely nádasokban lopja életét, kell menekülnie mindenünnen, hol az udvar, hol a klérus elől. Sorsa, amely önkéntelenül is Petőfi „Farkasok dalát” idézi, örök szimbolumként marad meg minden későbbi lelkes magyar könyvnyomtató számára. Ha menekülés közben ruhája el is rongyolódott, lábbelijét el is nyűtte, a szíve, akarata sértetlen maradt, szeplőtlen hordta elhatározásait. Nagysokára jutott viszonylagos nyugalomhoz, fönt Nyítrában, ahová egyik kései pártfogója Forgács Imre báró, Trencsénmegye főispánja tette hitszónokul. Nyugalmas évek következtek, egymásután nyomtatta ki saját szerzeményű munkáit, majd Bornemissza Péter Postilláihoz is hozzáfogott. A reformáció magyarországi meg-

erősödésével az ő helyzete is megszilárdult. Halála előtt egy évvel került el Pápára, ahová a fiatal református egyház hívta meg. Fáradt testét 1575-ben ragadta el a szörnyű pestis, szellemét, emlékét és példáját itthagya közöttünk időtlenül. Most szobrot emeltek neki.

Huszár Gál nemes alakja nemcsak a szobrot megalkotó Ohmann Béla szobrászművész ihlette meg. Szépirodalmunkban is helyet kapott. Bán Ferenc írt róla egy kis regényt, mely 1916-ban jelent meg a „Nyugat” című folyóiratban. „Huszár Gál prédikátor” a kis regény címe. Huszár Gál kassai tartózkodását dolgozza fel. Megelevenedik a 16-ik századbeli Kassa és e városban, melyről oly szívesen olvasunk mostanában, ott él Huszár Gál. Itt nemigen nyomtathatott, mert nyomtató készsége, amelyet Verancsics püspök visszatartott Magyaróvárott, csak későn érkezik meg. De prédikál a gyönyörű dombon. Feladatai számosak és súlyosak. Magyarokat, németeket és szlávokat kell összebékítenie, hiszen a török tenger már a Felvidék hegyeit nyal-dossa. Egy szerelemről is szó van ebben a regényben. Huszár Gál bizonyos Lilla nevű gyönyörű delnő iránt érzett forró vonzalmáról, aki Firtinger városi tanácsnok leánya volt. Nem tudom: mennyi benne a történelmi hűség. Bán Ferenc írása Huszár Gál szökésével ér véget, Kassáról Debrecen felé. Forgács huszárkapitány segíti a szökésben és a kassai nép. „Egyetlen szempillantás munkája volt az egész. Az őrséget szétzavarták és futva indultak a vállukon emelt Huszár Gállal Firtinger házához, ahol már készen várta őket a befogott szekér, amire fölrakták a nyomdát is. Sietve búcsúztak. Huszár Gálnak repesett a szíve, mert megérezte az érte lelkesülő tömeg révén, hogy nem telt hiába kassai időzése; a kocsis aztán rácsapott a lovakra, s a könnyű szekér a város kövén nagyokat ugorva rohant Debrecen felé.” Így ér véget Bán Ferenc regénye.

A szoborról, melyet két másik szoborral egyidőben állíttatott a város, április 27-én hullott le a lepel, szép ünnepek keze-pette. Huszár Gál prédikátorként volt könyvnyomtató. Életének e kettősségével örök nyomdász sorsot és nyomdász eszményt szimbolizál. Valamikor, csakúgy, mint ma, hinnie is kellett a betűben annak, aki véle foglalatostkodott. A magyar nyomdászattörténelem egyik legnagyobbja most szoborrá merevedett az ősi városban, de szel-leme és életének példája tovább munkálja az egymást föl váltó nyomdász nemzedékeket. Szükségszerűbben mint bármikor, idő-szerűbben mint valaha. Pándi Ferenc.

Nyomdai üzemek világitása

Valamikor faggyúgyertya pislákoló fénye mellett rakosgatták őseink egymás mellé a betűt, kora reggeltől kezdve, bele a késő éjszakába. Így kell a dolgot elképzelnünk, ha szó szerint vesszük a régi statutumok tízennégy-tizenhatórás munkaidőt is emlegető szövegét. A gyakorlatban azonban mindez valószínűleg csak a „látástól vakulásig” időhatáira szorítkozott – persze télen –, egyebekben pedig annyi volt a nyomdászszakások, a helyi rendszet, egyházi hatóságok által stipulált szentheverdelnap, hogy napi átlagban még nyolcórás munkaidő sem kerekedett ki a céhek világának a mai távlatból szinte végeláthatatlannak tetsző munkaidejéből.

A több évszázados gyertyavilágítás mellett itt-ott olajjal való világitással is próbálkoztak, de valóban szenzációs haladást csak a petróleummal való világitás jelentett 1859 óta. Ez nagy gyorsasággal terjedt el nyomdákban is, meg háztartásokban is. Különben a gázvilágítást is ismerték már ezidőtájt, de csupán a nyílt gázlánggal valót, amelynek fényereje meglehetősen csekély volt, úgy hogy a köréggővel fölszerelt petróleumlámpásokat szívesebben használták nemcsak a háztartásokban, hanem a nyomdákban is. Az ilyen köréggők belének levágása, az égőtisztogatása és égés közben való szabályozása nagy figyelmet igényelt. A nyolcvanas évek közepe táján a Pallas-nyomdabeli napilapnál, a lepedőnagyságú „Egyetértés”-nél ilyen köréggők voltak használatban. Ezek lángja égés közben folyton erősbödött, s ha a szedő megfeledkezett arról, hogy a lángot szabályozó madzagot időnként lejjebb húzza: akkora korompelyhek hullottak alá, hogy lapzártáig szerezcsenné lett körötte minden ember.

A petróleummal való világitás – a nyomdavállalatok szempontjából – ma már a múlté. Az volna a gázvilágítás is, ha Auer talál-mánya, a gázizzófény nem tette volna egy csapásra újra versenyképessé. Az Auer-féle harisnyát ramie-fonálból vagy műselyemből kötik, azután bizonyos földfémek (thorium, cerium) sóinak oldatával átitatják, megszá-rítják és végül lángban kiizzítják, úgyhogy a szövedék elhamvad és csupán a váza marad vissza, amely 99 százalék thorium-oxidból és 1 százalék cerium-oxidból áll. Minthogy ez nagyon törékeny, kollódium-oldatba mártják, s forgalomba ezzel a kollódiumhártyával bevonva kerül, amely azután az első használatbavételkor leég róla.

Az Auer-féle világítás technikájában legújabb haladás a lefelé függő harisnya, vagyis az ú. n. „invert-égő”. Ez a fénynek sokkal nagyobb részét sugározza lefelé, mint az álló harisnya. Minthogy a nyomdákban rendszerint egy vízszintes fölület – szedőszekrény, tördelő- és kirakóasztal – megvilágításáról van szó: gázvilágítás esetében a függő harisnya használata ajánlatos. Az ilyen függő égő ugyanakkora gázfogyasztás mellett több mint kétszer oly erős megvilágítást ad, mint az álló égő.

Közben itt-ott – főleg vidéki nyomdákban – megpróbálkoztak az acetilénrel való világítással is. Az acetilénláng tiszta fehér fénye kellemes a szemnek, inkább csak az acetilén készítéséhez csatlakozható robbanások szorítják meg elterjedését.

A petróleummal való világítás helyébe – és sok helyt a gázvilágítás helyébe is – a villamos világítás lépett. Ez a nyolcvanas években lett ismeretessé Budapesten. A keleti pályaudvar előtt 1883 körül fölállított első ívlámpáknak csodájára járt a pesti nép. Majd ismeretessé vált Edison találmánya, az izzólámpa is, amely már teljesen megfelelt az irodai, háztartási és egyszersmind a nyomdai szedőasztályai és géptermi céloknak is.

Ha az elektromos áram valamely vezetőben, tehát a drótokban munkát végez: ez a munka nem vész el, hanem a drótokat fölmelegíti. Az áramot vezető drótok e fölmelegedését – minthogy semmi hasznunk belőle – meg szoktuk akadályozni, kivéve azt az esetet, amikor éppen ezeknek a vezetőknek a fölmelegedésére van szükségünk, így a villamos világításnál. Ha az áram erőssége olyan nagy, hogy a vezető izzásba jön tőle: ezt az izzást világításra használjuk föl. Az elektromos izzólámpák rendszerei ezen alapulnak.

Régi izzólámpáinkban a vezető vékony szénszálból állott, amelyet levegőtől mentes „körtébe” forrasztottak bele. A körte bensejében levő teret azért kellett légüressé tenni, mert különben a levegő oxigénjének fölhasználása következtében a nagy hőfok rögtön elégette volna a körtében levő vékony szénszálacsokát, míg így – oxigén nélkül – csak izzásba maradt.

Az elektromos izzólámpák élettartamát átlag 300–450 égési órára szokás tenni; némelyik lámpa azonban 600 óráig is elég jól megőrzi a fényerejét. Hosszabb használat után a lámpa már nem fehér, hanem eleinte sárga, később vöröses fényrel ég, az üveg pedig a rája rakódott széntől megszurkúl; ilyenkor természetesen már legjobb, ha kicseréli a nyomdász. Ennek az elhasználódásnak magyarázata, hogy a kör-

tében levő szénszál az áram hatására idővel elporlad, apró szénrészecskék válnak le róla, a szál egyre vékonyodik, míg végre egy helyen megszakad, s a körte használhatóságának ezzel vége is van.

A szénszálás izzólámpák újabban teljesen kiszorultak a használatból, s helyükbe a fémszálások léptek. Ilyen volt már a Nernst-féle lámpa is, majd ezt követően az oszmium-, tantal- és a wolfram-lámpa, amely utóbbi most uralkodó típus a nyomdai világítás terén is.

* * *

Kellő világításról akkor szólhatunk, mikor a szem minden erőltetés nélkül fölismerheti munkájának legapróbb részleteit. Erre nézve legjobbnak kell tartanunk a természetes nappali világosságot, ha kellően megoszlik. Persze nem lehet szó munkához való világításról, ha déli verőn süt a nap a munkára, sem akkor, ha valaki alkonyatkor akar szemétől még egy kis látást kicsikarni. Minden mesterséges világítás csak kiegészítő eszköz, s csak aránylag rövid időre helyettesítheti a természetes világosságot. Ennélfogva a szemmel dolgozó embernek ártalmas az olyan helyiségben való munkálkodás, ahol a nap legnagyobb részén át lámpafénynél kell foglalkoznia, ha még olyan kitűnő is ez a mesterséges világítás. Árt az olyan lámpa is, mely fényének szertelen erősségével kápráztat, meg az olyan is, melynek gyöngye fénye nem világít eléggé. Így sem a mécses, sem a gyertya, de még a petróleum lángja sem volna tekinthető elegendő szemkímélő világításnak. Másrészt az elektromos körtékben izzó fémszál kápráztató voltával rontja a szemet. Azért szemmel végzett munkához az elektromos világítást csakis homályosan csiszolt körtével vagy tejüvegellenzővel szabadna használni.

További szempont, melyből a mesterséges fényt megítélhetjük, az, hogy milyen a láng színezése. Régebben azt hitték, hogy a kék szín a legjobb hatású a szemre. Még kék szemüveget is viseltek az emberek. Könnyen érthető tévedés, mert a szelíden kék égnek végtelenségébe tekintő szem csakugyan megpihen. Azonban maga a kék- és ibolyaszínű fény, no meg az úgynevezett ibolyántúli sugarak itt-ott elvesztették hitelüket. Vegyületeket bontanak, betegséget okoznak, rontják a látást: mondják, s ezzel rossz hírbe keverték a világításnak különben leggyakorlatiasabb és legjobban beváltó módját, az elektromos világítást, melynek fényében legtöbb az ártó fény sugar.

Mai fölfogásunk szerint jobb a zöldes, a sárga, sőt vöröses fény. Így nagyon kellemesnek bizonyult az Auer-féle fölszerelés,

mellyel a gázzal való világítást megjavították. Nagyon hasznos újítás volna, ha az elektromos körtéket sárga üvegből készítenék; általában pedig a lámpák fényének mérsékléséhez sárga, sőt vörös selyemernyőket alkalmaznának. Az éjjeli lámpa is ne kék legyen, hanem inkább rózsaszínű. Sok fölszólalásra adott okot a fővárosban, hogy a bolti kirakatok megvilágítására az újabb időben kékes-fehér ívlámpák helyett némely kereskedő vöröses fényűeket függesztett ki. A mondottak szerint ezeket éppen nem lehetne kárhozotni, de annál inkább lehetne az ibolyaszínűeket.

Csodálatosan nagyot fejlődött immár a világítási technika, de a nyomdászembernek még mindig túlon túl sok a baja vele. Szemhigiénéi és technikai tekintetben egyaránt. Különösen a gépszedés korrigálása hallatlan mértékben veszi igénybe a nyomdász szemét, a színes nyomtatás dolgában pedig – minden furfangos segédeszköz ellenére is – gyakran kellemetlen meglepetést okoz a fényforrás ilyen vagy amolyan nüansza. Hogy adott esetben milyen világítás a megfelelőbb: nem árt tehát megfigyelnünk.

Értelem szerint való beosztás

Lehet „beosztás”-ról szó a sorok között, mint például könyvcímnél s a merkantilis nyomtatványok jórésznél, de lehet szó a sorok bensejében is, a szavakat egymástól elválasztóan. Az előbbit illetően akcidentszedőink megszokták a sorcsoportok szerint való logikus tagolást, s ha apróbb szépség-hiba akad itt is, ott is még elég bőven: Egyesületünk továbbképzőjén majd tesznek róla, hogy az ily hibák száma az idők folyamán elenyészővé kevesbedjen.

A beosztás másik fajtáját, a szavak között valót illetően nálunk általában az a regula, hogy annak „egyenletes”-nek kell lennie; minden szóköz egyforma legyen. Legjava betűszedőink mindennapos gyakorlata is ennek a „hazai” szabálynak a respektálására mutat.

Hogy mennyiben „hazai” ez a szabály: a következőkből tűnik majd ki.

A könyvnyomtatás bölcsőjéből, Németországból világgá terjedt régi sorszedési szabályok szerint az egyes szavak között általában egyforma hézagot kell teremtenünk, kivéve a mondatok végződését, ahová kétszer akkora hézag való. A verzális T, V és W elé, amelyeknek tudvalevőleg alul

jócskán van húsuk, harmad-negyedrésznyi-vel kevesebbet kell tennünk. Ép úgy az összetartozó rövidítések közé (ú. m., t. i.) is jóval kevesebb hézag való, már csak azért is, mert a pontnak nagy a húsa. Ugyanez oknál fogva a gondolatjelek mellett is ajánlatos szűkebbre fognunk a hézagot. A ket- tős pont, pontos vessző stb. elé a petit- és garmondbetűs szedésben kétpontos, a cice- rósban hárompontos spáciumot teszünk, és így tovább. – Ezek voltak az ősi sorbeosz- tási szabályok, s mert német könyvnyomta- tók vitték művészetünket széjjel mindenfelé, messze országokba is: természetes, hogy az ily „értelem szerint való beosztás” meg- gyökeresedett Németországon túl is sokfelé. A tizenkilencedik század elején például még

minálunk is meglehetősen általános volt, hogy a mondatzáró pont után dupla hézagot tegyen a betűszedő, de egyszerre csak valahogy – kinek és minek a hatására: nem tudjuk megállapítani – abbamaradt ennek az ősrégi nyomdászregulának a követése. Hozzávetőlegesen hetven-nyolcvan eszten- deje is megvan, hogy nem szoktuk a mon- datok végén nagyobbra venni a hézagot, tehát e tekintetben messze elkanyarodtunk a németek sorszedői technikájától. Hogy aztán ennek révén különb képe volna a kolumnáinknak: azt már nem merjük állítani.

A betűszedőnek egyik fő-fő feladata az, hogy amennyire tőle telik, igyekezzék a kezébe adott munkát mentől olvashatóbbá tenni. Ezt részben elősegítheti az „értelmi beosztás”-sal is. Az olvasónak tagadhatatlanul könnyebbségére esik, ha a mondatok már azzal a csekélyke spáciumkülönbséggel is mintegy tagolva vannak. A né- met, az angol és sok más nemzet könyvnyomtatói nem hiába hogy évszázadok óta következetesen kettős hézagot hagynak a monda- tok közt: mindenesetre az olvasást akarták véle könnyíteni, s áttekin- tetőbbé tenni véle a szöveget.

Az „értelmi beosztás”-nak ezt a módját azonban tovább is lehet fejleszteni. A nagyobb hézagok helyén volnának a mellékmonda- toknál, a közbevetett mondatok- nál és az értelmezvényeknél is. De – főképpen technikai okoknál fogva – ki lehetne terjeszteni az alkalmazását még messzebbre is.

Amennyiben még beosztásra váró spáciumunk volna: ne te- gyük ezt sohasem a jelző és a jelzett főnév közé, avagy más- nemű, egymással szorosan össze- függő mondatrészek közé. Hason- lóan járhatnánk el olyan szavakat és szócsoportokat illetően is, amelyeket egyetlen hangsúllyal ejtünk ki, de amelyek még nem összetételek (például: „tizenhat esztendő”, „senki sem”).

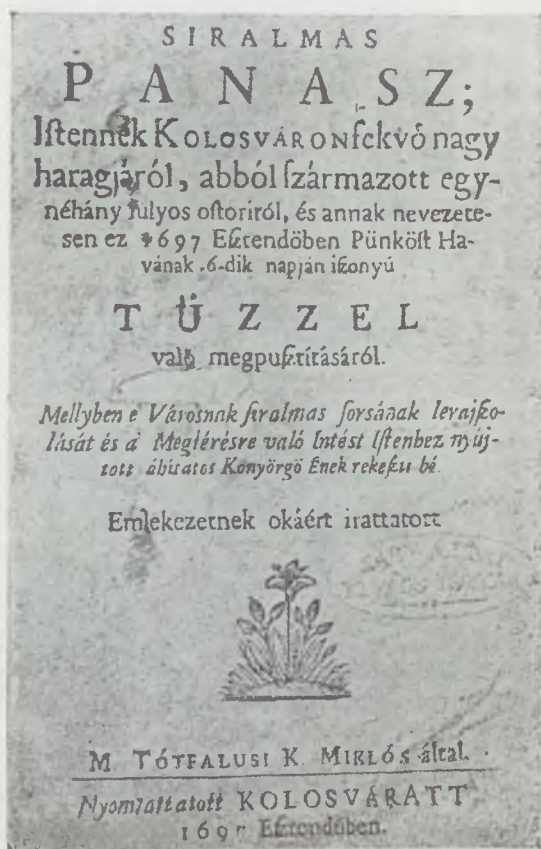
Aprólékos dolog az ilyesmi, de ilyen aprólékosságokon épülnek föl olykor a művészetek. Talán legmesszebb vitte aprólékosság dolgában a mi nagy művész-tudó- sunk, Gutenberg János, aki nem kevesebb mint kétszáznegyven- féle kurrens betűt metszett egyet- lenegy alfabetájához, holott a mai betűöntő harminccal is beéri.

Régi technika, rég Magyar helyesírás

(II.) Lapunk múlt füzetében megemlítettük, hogy mennyire nem könnyű az embernek még a saját kiejtése alapján is meghatá- rozni, hogy ezt vagy azt a hangot minő betűjeggyel kellene írni. Hát még milyen nehéz lehet ez az olyan esetben, amikor nem a magunk hangját, hanem más vidék- ről való honfitársaink, vagy éppenséggel másnyelvű emberek hangjait kell betűkkel megrögzíteni! Elképzeltük-e vajjon an- nak a derék szerzetesnek a fejtöréses fárad- ságát, aki talán nyolcszáz esztendővel is ezelőtt először írta le a „Halotti beszéd”-et? Ennek a 13. század első harmadából való másolata a legrégebb összefüggő nyelv- emlékünk mostanáig. (Faksimilés képét a Grafikai Szemle 1937. évi 6. füzeté közzölte.) Olvasása módjáról még ma is vitatkoznak, de talán igazuk van azoknak a nyelvutatók- nak, akik azt mondják, hogy az akkori meg a mostani kiejtés között nincs akkora eltérés, mint azt sokáig hitték. Amit különbségnek gondoltak, azt a beszéd írásmódjának töké- letlen hangjelölése okozta.

A 16. század közepe felé még egyetlen nemzet irodalmában sem forrott ki egészen a helyesírás, s bizony: akárhány e korbeli magyar írónak a munkáját szemlélgetjük, annyiféle egyéni sajátosságokat fődözhe- tünk föl az ortográfiájukban. Elképzeltető már most, hogy azokban a régi időkben milyen súlyos problémák meredtek a szedő- ember elé. Hiszen még a mai időkben is a finom nyelvrészék és a helyesírás tökéletes ismerete teszi a jó szedőt. Az lévén a hivatása, hogy a könyv írójának tolmácsa legyen: az írónak gondolatait, kezeírását kell néki mintegy széjjelboncolnia és kellő szabatossággal ólomtípusba átvive, az olva- sók egyeteme számára közvetítenie azokat. S ha tájékozatlansága, tudatlansága követ- kéztében vagy más okból a szedő elvétí ezt a föladatát: kezenyomát a szakértő meg- ismerheti a legjobb írónak a könyvén is.

A magyar helyesírásról szóló legelső könyv a 16. században jelent meg. Ez Dévai Bíró Mátyás „Orthographia Ungarica”-ja. E könyvet a krakkai Vietoris Jeromos nyom- dájában nyomtatták 1549-ben. Ez a jeles tipográfus különben nem kevesebb mint 19 magyarnyelvű könyvet állított elő ugyan- annyi esztendő leforgása alatt. Bíró Mátyás- son kívül különben már Erdősi Sylvester János, az újszigei nyomda kurátora is jó szolgálatot tett helyesírásunknak a maga „Grammatica hungaro-latina” című munká-

Misztófalusi Kis Miklós kolozsvári nyomdásznak maga-írta és maga-nyomtatta verses munkája 1697-ből. A betű meg a virágos vígnetta nyilván az ő metszése. Világhírű volt ő mint betűmetsző és örök emlékezetű mint magyar nyelvtudós is. A Nagybánya közelében fekvő Alsó-Misztófaluban született 1650-ben. Az enyedi kollégiumban diákoskodott, majd Fogarasra ment rektornak. 1680-ban Amszterdamba küldték az ott készülő magyar biblia korrek- torának. A híres könyvnyomtató Blaeu kétszáz tallérért megtanít- totta őt a nyomdászatra, s Tótfalusi Kis Miklós bámulatos zseninek mutatkozott e téren. Betűmetszését arannyal fizették. 1689 őszén hazajött s kezelésébe vette a kolozsvári református egyház két nyomdáját. Itteni tevékenységében nagyban gátolja földjeinek irígysége és yaskalapossága. Szinte mártírja volt a szaktudomá- nyos meggyőződésének. 1702 tavaszán sírba vitte az üldözés.

jával (készült Sárvár-Ujszigeten 1539-ben). A 16. századbeli magyar helyesírási elvek egyébként – már amennyire ilyesmiről beszélhetünk – még az Anjouk korszakából öröklődtek át könyvnyomtatóinkra; ez időből ugyanis olyan nyelvelméleink maradtak fenn, melyeknek az ortográfiája meglepően hasonlít a magyarnyelvű első nyomtatványokéhoz.

A latin ábécében meg nem lévő hangokat (gy, ly, ny, ty) a 16. században általában úgy írták, hogy a g, l, n, t-nek fölső feléhez pontot, illetőleg vesszőt biggyesztettek. E nyilvánvalóan szláv szokásnak némelyik ősnomtatványunkon is nyomát találjuk, így az újszigeti nyomda „Új testamentum”-ában is (1541). Annál meglepőbb, hogy a Vietoris nyomtatta könyvekben (kezdve Heyden Sebald 1531-ben napvilágot látott négy-nyelvű iskolai könyvétől) már mindenütt megtaláljuk a mostani gy-t, ly-et, ny-et és ty-t. Ugyanezt megtartotta Hoffhalter Rudolf is (l. a Grafikai Szemle múlt füzetbeli hasonmásán, a 80. oldalon).

A cs hangot következetesen cz-nek írták (Károlyi Gáspár 1590-i háromkötetes nagy bibliájában is: „czac hogy”, „czelekedgyéc”), de a Tinódi krónikája „chuda”-nak írja a „csuda” szót. Az ifjabbik Hoffhalter nyomtatványain (l. a Grafikai Szemle múlt füzetét) már cs-t látunk. A későbbi időkből Pázmány Péter egy remekbe készült címlapján „setét haynal csillag”-ot olvashatunk, de lejjebb már ez áll: „Nyomtatta Bechben Formica Mate”. (Mása a múlt füzetben.)

A c hangot a 16. században még általában tz-vel jelölték. Egy 1563-i impresszum így szól: „Döbrötzömbe-Nyomatot Töröc Mihál által”, de két esztendővel később már ilyet találunk: „Debrecenbe nyomtatott Raphael hoffhalter által”. Az ifjabbik Hoffhalter már cz-vel nyomtatja a c hangot.

Az ö hang jele farkas o betű volt, avagy pedig eu, ew, w, esetleg a w tetején kicsiny e betűvel, miként azt a krakkai Vietoris magyarnyelvű nyomtatványain láthatjuk. Az ü jele ez volt a 16. században: ú, vagy eu, ue, vagy még gyakrabban egyszerű y. Különböző az újszigeti nyomdának volt már olyan ö és ü betűje, amelyen egy az o-ra, illetőleg u-ra ültetett csöppke „e” betűt látunk. Később általánossá lett az ily betűk használata. Egyformán használták e betűket mind a rövid (ö, ü), mind a hosszú hangok (ő, ű) jelölésére.

A Révay-kódexben az „e” magánhangzó mind a három hangját (a közép, nyílt és éles e-t) megkülönböztette az írója, de már a legrégebbi ősnomtatványainkon a közép e-t nem jelölik meg, sőt az é-nek megkülön-

böztetését sem látjuk következetesen alkalmazva. A legtöbb helyt nem látjuk az é betűnek semmi ékezetét, néhol pedig a lengyel farkas e betűt használták az é betű megjelölésére. Igen sok szóban – a dunántúli nyelvjárás sajátosságának megfelelően – a rokon i hangot használták az é helyett. Az i betű helyett különben igen gyakran y-t használtak, így például a krakkai nyomtatványokon is; éppen úgy y-t szoktak gyakorta írni a j betű helyett.

Az sz-et z-nek írták (Zenth Paal) vagy pedig – mint az újszigeti nyomda meg Heltaiék és a Hoffhalterék könyvein) – az akkoriban még kezdetleges formájú német éles ß-et használták az sz hang jelölésére.

A hosszú magánhangzókat néha kettős rövid hangzóval helyettesítették, így például: ootalom, Paal, legtöbbször azonban elmaradt a nyújtás megjelölése. A régi magyar beszédben meglévő „h” torokszelet a 16. században visszatérni látszik, s a helyesírásban is megnyilatkozik (yrth, zenth, engemeth stb.).

Írásjegyeink közül a vesszőt már megtalálhatjuk a legtöbb ősnomtatványunkon, kivéve az újszigeti nyomda két könyvét, amelyekben a mostani kis törtszámvonásunkra emlékeztető ferde vonalat találunk a komma helyében.

A 17. század helyesírási irodalmának megindítója Geleji Katona István volt, akinek „Magyar grammatikácska” című tizenkét levélnyi művecskéje 1645-ben jelent meg. Nyelvbéli és írásbeli hibákból kiinduló megfigyelések gyűjteménye ez a kis mű; legfontosabb benne a helyesírásunk etimológiai elvének a föllálítása, amivel megindította a magyar etimologizálást; továbbá az a nyelvújítási tétel, hogy meglévő képzések és összetételek analogiájára új és szokatlan szókat is alkotunk.

Helyesírásunk úttörői közül messze kimagaslók a kolozsvári könyvnyomtató Tótfalusi Kis Miklós alakja. Az ő szakmai etikája szerint a könyvnyomtatónak, amikor ráteszi az impresszumát valamely nyomtatványra: közösséget kell vállalnia az író minden gondola-

tával; az íróval egyetemben felelős a ki-fejezések szabatoságáért, s ezenkívül a könyvnyomtató az, aki természetesen letéteményese az ortográfiai tudásnak, s szigorú őre az ortográfiai elveknek.

A magyar helyesírásról való nézeteit az „Apologia” című könyvének „Ratiocinatio” című fejezetében foglalta össze Kis Miklós. Nagy nyelvészeti írat ez; ha egyebet sem tett volna Kis Miklós, mint hogy ezt megírta: már ezzel is emlékeztetéssé tette volna a nevét. Bibliájának a helyesírását védelmezi benne. Egyebekben is sok ortográfiai újítást köszönhetünk Kisnek: A szóvégi k hangot például már nem c betűvel írja, mint elődei, köztük Szenczi Molnár Albert is a maga biblia-kiadásában és zsol-táraiban. Az y helyett i-t („Babilon”), a ph helyett ph-et ír. A közhasználatba átmént

ERDÉLY S' EGESZ MAGYAR NÉP
egymás után tsak hamar hamar érkezett
HARMAS JAJJA
S' SIRALMA.

Mellyel e'KET keferedett HAZAT, amaz halhatatlan emlékeztető
HAROM FEJEDELMI EMBEREKNEK,

néhas
NAGY RAKOCI GYÖRGYNEK,
Erdély Országának Fejedelmének, Magyar Ország fok Refzelmek Urá-
nak, és Székelyek Ifpánnának, 1649-ben, az Ellő Honak
vagy Januzariufnak 10-dik napján;

Es az után tsak hamar, az ő Naga igen nagy reménfégu kedves Fiának,
kiben az egézf igaz Magyar Haza fiak meg-nyugod-
tak, es igen meg vidultak vala,

néhas
RAKOCI SIGMONDNAK,
1652-ben, a' Negyedik Honak vagy Aprilinek
28-dik napján...

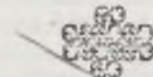
Eonek-felelte az ellő 1648-ben, Harmadik Honak, vagy Martiniak 29-dik
napján, nika példájú kegyes és istenfelő
néhas öreg

GROF BETLEN ISTVANNAK,

Gyula-Fejérvári mulando Friis Házoktul, a' Sirban
meg-índítáfokkor

SIRATTA S' SIRATTATTA

MEDGYESI PAL.

VARADON,

Nyomtatattott SZENCI ABRAHAM által, M. D. LIII.

Szenczi Kertész Ábrahám váradí tipográfijának egyik nyomtatványa 1653-ból. Kertész Ábrahám egyike volt kora legképzettebb nyomdászai-nak. Szakismereteit valószínűleg külföldön szerezte. Váradra 1640-ben került, ahol lelkes protestáns férfiak – élükön az öreg iktári Bethlen Istvánnal – állítottak számára Lüneburgból hozott szép nyomdát. Szépszámu könyvet nyomtatott itt 1660-ig, amikor a török ostrom alá fogta „Magyarország kulcsát”. Kétheti ostrom után Várad kapitulált. A török fővezér, Ali pasa megengedte Kertésznek, hogy nyomdáját s a Károlyi Gáspár biblijája új kiadásának, a „váradí bibliának” már ki-nyomtatott ívelt magával vigye. Derék könyvnyomtatónk Erdély felé vette útját. Először Kolozsvárt állapodott meg, ott fejezve be az említett biblia nyomtatását, majd Szebenbe költözött s ott is halt meg 1667-ben.

idegen szavakat magyarosan írja („Máté”, „Egyiptom”, „Nátán”). A most már uralkodóvá lett úgynevezett hosszú ortográfiának is híve volt Tótfalusi Kis Miklós; így írt: „újonnan”, „készt”, „szomorú”; sőt az ul végződést is hosszúra vette: „magyarúl”. Az ö, ü jelölésére – mint említettük – előtte jobbra olyan o, u-t használtak, aminek a tetejébe kisded „e” betű volt biggyesztve; az ő, ü mostani, pontozásos formájának ő volt az egyik úttörője. A nyujtást azonban még nem fejezte ki ezeknél a hangoknál; ekképpen írt: „eßtendő”, „itélő”, „bűn”. A cz-t elejtette: „Debrecen”-t írt. A cs-t nemigen használták akkoriban, s ő is „tselekedet”-et írt. A „mely” szóba két l-et dugott („melly”), a „teljes”-t pedig így írta: „teljes”.

Füzetünk 104. és 105. oldalán két kicsinyített hasonmást talál az olvasó. Mind a kettő jól példázza a tizenhetedik századbeli magyar tipográfiát és helyesírást. A könyvcím terjedelmes volta e kornak meglehetősen általános szokása; már korábban is megtaláljuk a hitvitázók írásaiban, mintegy kicsiny tükrét igyekezvén adni a benne foglalt mondanivalóknak. Medgyesi Pál I. Rákóczi Györgynek, majd meg Lorántffy Zsuzsánnának volt az udvari prédikátora. Tipográfiai érdekesség a második sorban leledző lakodalom („tsak hamar hamar”), s az impresszumbeli számhiba (a C-t tintával írták bele a római-számos dátumba).

„Srófos galibák” a szedőgépen

Megtörténik, hogy a szedőgép egyik-másik csavarja meglazul. Ez érthető dolog, mert a gépet olajozni kell és elkerülhetetlen, hogy a csavarra is ne kerüljön belőle és minthogy a csavarok egy része egyúttal tengely is, amely mozgó résszel kapcsolatos, könnyen bekövetkezhetik a meglazulás, különösen öreg gépeknél. Az ily meglazulás legtöbbször hirtelen következik be.

Minthogy a szedőgépen nagyon sok csavar van, gépszedő legyen a talpán az, aki az ilyen rendkívüli eseteket azonnal fel tudja ismerni és megtalálni a hiba helyét. A gyanú rendszerint bizonyos körletre szorítkozik és ha a megvizsgált géprészen nem sikerül a hibát megtalálni és mindamellett mégis kísérletezünk a gép megindításával, az eredmény törés is lehet, mert a gép nem akad meg hiába, arra valami rendelkezés ad okot. Csavarmeglazulás követ-

keztében előállott néhány esetet mondok itt el, hátha hasznát veszik a szaktársak.

A gép megakadt. A szedő pedig abban a hiszében, hogy azért történt ez, mert a laza szij miatt a sort nem tudja kitolni, hát „segített neki”. Operációja közben egy nagy dörrenés világosította fel a tévedéséről: az átvívó emeltyű görgős segédemeltyűje kettétört. Ezután nézett szét a gép előrésznél és vette észre, hogy az átvívó szán vonórúdjának baloldali tengelyszege hiányzik. Ez egy nagyon kis csavar, amelyet csak hosszú keresés után találtak meg a helyiségnek egészen más részén, mint ahol keresték, mert messzire elpattant. Az emeltyűt hegesztéssel összeforrasztották és most kifogástalanul működik.

Egy másik alkalommal olyan bolondságot csinált egy meglazult csavar, hogy a sor elküldése után a továbbító szán elindult a helyére, de ott nem kapaszkodott meg, hanem szépen visszaindult és a közép-csatornában megállt. Ennek a hibának a megállapítása nem volt nagy probléma, nyilvánvalóan a görgős emeltyű körül történt itt is valami. Tényleg, az excentrikus csapszeg lazult meg annyira, hogy a csillag, illetve a tengely elfordulhatott, amelynek következményeképpen a körhagyó nem tudta a továbbító szánt annyira visszaszorítani, hogy az megkapaszkodhatott volna. A helyzet felismerése után nem volt nehéz a görgőt előbbi állapotába visszaállítani és így a gép rendes működését biztosítani.

Ezek a csavarok majdnem hozzáférhetetlen helyen vannak ugyan, de azért a továbbító szán visszatartásával olyan helyzetbe lehet hozni az emeltyűt, hogy a csavarhoz hozzá lehet férni. Egy ízben megtörtént, hogy a sor elküldése után a gép nem kapcsol be. A főbütők megvizsgálásakor kitudt, hogy annak egy szabályozó csavarja hiányzik, ami miatt a görgős emeltyű a bütőköt a kikapcsoló emeltyűről nem tudta betolni. Ez esetekben az a hátráltató körülmény, hogy a kiesett csavart rendszeren csak hosszas kereséssel találják meg.

A csavarok meglazulása ellen a gyár többféle biztosító intézkedést tett, mint például a kazánlábaknál is, amely mindemellett is fel szokott tágnulni, aminek aztán fröcsöslés a következménye; ezért nem hiába való munka, ha a gépszedő a meglazulásra hajlamos csavarokra nagyobb gondot fordít és ennek bekövetkezését a rendelkezésre álló eszközökkel megakadályozza. Ezt a munkát úgy képzelem el, hogy az ilyen csavarokra köcot kellene csavarni; így esetben a csavarmeglazulások folytán előállott zavarok kisebbek lennének. J. B.

A papiros súlyának és árának kiszámítása

A Grafikai Szemle két legutóbbi számában a papirosszükséglet kiszámításával foglalkoztunk. A két közleményben ismertetett számítási módok a nyomtatvány alakjából és példányszámából kiindulva az előállításához szükséges ívmennyiség megállapítására vonatkoznak. Ezeknek a számításoknak szerves kiegészítéseképpen most a papiros súlyával és árával kapcsolatos számításokkal ismerkedünk meg.

A papiros pontos meghatározásához a minőségen kívül a következő adatok szükségesek: A papirosív mérete, grammsúlya, kilogrammsúlya, kg-onkénti ára és 1000 ívenkénti ára. A gyakorlati életben gyakran megtörténik, hogy nem rendelkezünk az összes adatokkal. Ezért szükséges, hogy a hiányzó adatok kiszámításának eljárásaival tisztában legyünk.

Mielőtt azonban tovább mennénk, szükséges, hogy tisztázzuk a grammsúly és a kilogrammsúly fogalmát. Erre vonatkozóan leghelyesebb, ha magyarát képpen Ferdinandy Gejza „Papirosgyártás, papirosáruismeret és papirosvizsgálat” című kitűnő művéből a következőkre hivatkozunk:

„A kereskedelemben a papirosanyagoknak jellemzésére szolgáló súlyt kétféle módon, nevezetesen vagy a négyzetmétersúly (grammsúly), vagy a rizmasúly (kilogrammsúly) megjelölésével szokták megadni. A négyzetmétersúly: 1 m² nagyságú papiros súlyát grammban kifejezve (szabványos jelzése g/m²). A rizmasúly: 1000 ív papiros súlyát kilogrammban kifejezve (szabványos jelzése kg/1000 ív). Fentiekből látható, hogy míg ugyanazon papirosnál a négyzetmétersúly (grammsúly) mindig ugyanaz, addig a rizmasúly (kilogrammsúly) az ív méretétől függően változik. Így például egy 70 g/m² súlyú papiros négyzetmétersúlya mindig 70 gramm, függetlenül az ív méretétől, ugyanezen papiros rizmasúlya azonban például 70×100 cm méretben 49 kg, 63×95 cm méretben 42 kg, 34×42 cm méretben 10 kg stb. Ennélfogva valamely papiros jellemzésére a négyzetmétersúly megfelelőbb, mert az mindig ugyanarra a területre, vagyis 1 m²-re vonatkozik, míg a rizmasúlynál az 1000 ív súlyán kívül az ív méreteit is meg kell adni, mert a rizmasúly előírása csak így egyértelmű.”

Ebből kitűnik, hogy a négyzetmétersúly abszolút, a rizmasúly relatív értékű.

Ezután most már rátérhetünk a számítási eljárások magyarázatára.

A papíros árának legegyszerűbb kiszámítása úgy történik, hogy a már fentebb említett két előbbi cikkünk alapján először is kiszámítjuk a nyomtatványhoz szükséges ívmennyiséget. Ismerve a felhasználandó papírosnak kilogrammsúlyát (vagyis azt, hogy az illető papírosnak 1000 íve hány kilogramm súlyú), megállapítjuk, hogy az előállításához szükséges papírosmennyiség súlya hány kilogrammot tesz ki; a kapott eredményt szorozzuk a papíros kilogrammonkénti árával, melynek összege a papírosszükséglet árát fejezi ki. Például megállapítottuk, hogy 10.000 példány prospektushoz (szabálytalan alakú) 1700 ív 40 kg-os félfamentes kulőrpapírosra van szükségünk, melynek ára kg-onként 1.35 pengő. Mibe kerül tehát az 1700 ív papíros? Az 1700-at szorozzuk 40-nel, melynek révén megtudjuk, hogy súly szerint 68 kg papírosra lesz szükségünk. Most 68-cal szorozzuk az 1.35-öt. Az eredmény azt mutatja, hogy a szükséges 1700 ív papíros 91.80 pengőbe kerül. Ez a leggyakrabban előforduló számítás.

Már sokkal bonyolultabb számításal jár a következő feladat: Egy nyomtatványhoz 60 gramm súlyú papírosot kell felhasználni. A nyomtatványhoz a tizenháromas papírosalak mutatkozik legelőnyösebbnek. A szükségelt 2500 ív papíros kg-ja 1.10 pengő. Mennyi lesz a papíros ára? Ebben az esetben tulajdonképpen arról van szó, hogy kiszámítsuk a 60 gramm súlyú papírosnak 13-as alakban megfelelő kilogrammsúlyát. Ez a következőképpen történik: Kiszámítjuk az ív területét, azaz a 63-at megszorozzuk 95-tel = 5985, ez a szám szorzandó a gramm-súllyal: 60-nal = 359.100; az összeg osztandó a négyzetméter területével négyzetcentiméterekben kifejezve, azaz 10.000-rel. Az eredmény kikerekítve azt mutatja, hogy a 60 gramm súlyú papíros 13-as alakban 36 kg rizmasúlyú. 2500 ív 90 kg-ot tesz ki; ezt szorozzuk a papíros kg-os árával 1.10-zel, tehát a szükségelt papíros ára 99 pengő.

Ebben a fentemlített példában a számítás tengelyében tulajdonképpen a gramm-súlynak rizmasúlyra való átszámítása áll. Az átszámítás képletszerű felállítását ez:

$$\frac{\text{a papíros ív területe} \times \text{grammsúly}}{10.000 \text{ cm}^2 (1 \text{ m}^2)} = \text{rizmasúly}$$

Ennek átszámításnak az ellenkező esete az, amikor a papíros kilogrammsúlyát (rizmasúlyát) gramm-súlyra kell átszámítani. Például egy 70×100 cm-es karton rizmasúlyja 130 kg. Ennek gramm-súlyát úgy tudjuk meg, hogy a karton ív területét osztjuk a kilogrammsúllyal. A számítás képlete a következő:

$$\frac{\text{kilogrammsúly} \times 10.000 \text{ cm}^2}{\text{ívterület}} = \text{grammsúly}$$

A mi példánkban a képlet számszerűen kifejezve így alakul:

$$\frac{130 \text{ kg} \times 10.000 \text{ cm}^2}{70 \times 100} = 185 \text{ gramm-súly}$$

Egy másik esetben például arról van szó, hogy egy már kikalkulált nyomtatvány alakját a rendelő módosítja, melynek következtében más papírosalak felhasználása válik szükségessé. A rendelő azt kívánja, hogy egyébként ugyanazt a súlyerősségű papírosot adjuk, mint amelyet első ízben megállapítottunk. Itt tehát az egyik rizmasúlyt át kell számítani a másik ívalak rizmasúlyára. Mondjuk eredetileg 63×95 cm méretű papírosot vettünk, melynek rizmasúlyja 50 kg. Változtatások következtében 70×100 cm méretű papírosra lesz szükségünk. Mennyi lesz ennek kilogrammsúlya?

A számítás képletszerű felállítása ez:

$$\frac{\text{a keresett kilogrammsúly} \times \text{a kérdéses papíros területe} \times \text{az ismert kg-súllyal}}{\text{az ismert kilogrammsúlyú papíros területtel}}$$

Vagyis példánk esetében a 70×100-at szorozzuk 50-nel és az eredményt osztjuk 63×95-tel. Tehát 70×100 = 7000, ez szorozva 50-nel = 350.000; ezt az összeget osztjuk 63×95-tel, azaz 5985-tel. Ennek alapján megtudjuk, hogy a keresett kilogrammsúly a számítás kikerekítésével 58'5; mivel pedig pontosan ilyen súlyú raktári papíros-áru nemigen akad, 60 kilogrammos papírosot veszünk a szóbanforgó esetben.

A súlysámításokkal kapcsolatban megemlítenéd, hogy az átszámításokról már különféle táblázatok kerültek és állandóan kerülnek forgalomba, melyeknek birtokában csak ki kell keresni a megfelelő adatokat. Mégis: a papírosismeretek teljességéhez hozzátartoznak az itt ismertetett súlysámítási eljárások is. Székely Artúr II.

Ami a „hosszú” ortográfiaiban is „rövid”

Már a hosszú ortográfiáról megjelent cikksorozatomban is megemlítettem, hogy éppolyan hiba, ha ugyan nem nagyobb, ha hosszúval szedünk olyan szót, amit röviddel kellene, mint az, ha röviddel szedünk ott, ahol pedig hosszú volna a helyén. Ennek a gyakori hibának kirívó példája a lapokban időnként megjelenő ez a hirdetés:

„Shakespeare drámát írt,
Dietrichstein férget írt.”

Abban valamennyien egyetértünk, hogy Dietrichstein írtja a férgeket, de abban nagyon eltérők a vélemények, hogy Shake-

peare drámákat írtott volna, vagy irtana, amint ezt a hirdetés állítja. Szerintem ilyen és hasonló esetben még „rövid” ortográfiás munkában is hosszúval kellene szedni az írni ige multidejű alakját. A helyes szöveg tehát ez:

„Shakespeare drámát írt,
Dietrichstein férget írt.”

Nem kevésbé hibás, ha az irtani ige bármelyik alakját hosszú í-vel szedik, így: „irtani”, amint ezt ugyancsak gyakran láthatjuk nyomtatásban is. Úgyszólván összetévesztik ebben a tekintetben az irtani ige írás-módját az írni igével. Így születik meg aztán ez a furcsaság hosszúortográfiás lapban:

„Shakespeare drámát írt,
Dietrichstein férget írt.”

Ezt maga Dietrichstein sem hiszi el. Azt még megengedi, hogy a hirdetést megírja, de ott még nem tart, hogy poloskát „írjon”.

Még jobban kitűnik ez a hiba a következő kettős példában, amelyet maga az örökre elnémult aranyos kedélyű Karinthy Frigyes állított egymással szembe. Mindnyájan tudjuk, hogy van egy régi-régi könyve. Ez a címe: „Így irtok ti!” Azután írt egy karcot arról, hogy hogyan irtja ő otthon a poloskákat. Ilyen formában kerül egymás mellé a két cím:

„Így irtok ti,
így irtok én!”

Azt hiszem, ennél szemléltetőbb módon már nem is lehetne rámutatni a két ige egymástól eltérő írásmódjára. Ezek után remélhetően talán már nem találkozunk majd az irtani ige „irtani” torzalakjával. Sőt még Balassa tanár úrnak egy nyelvészeti cikkében is hosszúval szedték és nyomtatták az „irtani” szót.

A hosszú ortográfiáról írt cikkeimben azt írtam, hogy a -tív végű melléneveket (idegen eredetűek ezek) hosszú í-vel kell szedni. Ennek a mintájára sokan a naív szót is hibásan így szedik: naív. Ez a helyes: naiv, naivítás, naivság.

Hosszan írják és szedik még mindig egyesek az -ul, -ül végű szavakat. Ezt már az akadémiai helyesírás is jóval a cz, a ki, a mi, stb. írásmódok előtt megszüntette.

Az akadémiai helyesírás erre vonatkozó szabálya (26. pont) így szól:

„Az -ul -ül névrágban s az -ul -ül ige-képzőben a hangzót röviden kell írni; p. o.: jámborul, rosszul, lengyelül, végül; alul, hátul, belül, kívül; gyógyul, járul; csendül, kerül.”

Éppen ideje, hogy ezt a régi szabályt tudományos könyveink írói is figyelembe vegyék. Mert akárhányszor ők ragaszkodnak az elavult szabályokhoz, ha a szedő

helyesen szedte is az -ul, -ül; -ult, -ült végű szavakat.

Természetesen ezt írja elő a Balassa-féle helyesírás is. (Bevezetés 2. pont.)

Sokszor láthatjuk így a kultúra szó melléknévi alakját: kultúrális. Ez hiba. Így helyes: kulturális. A -túra végű szók általában megrövidülnek -lis képzős alakjukban. Például: konjunkturális, fakturál. Épígy megrövidül a konstitúció, ha konstitucionálissá lesz, vagy az ambíció ha ambicionál, a katasztrófa ha katasztrófális, a harmónia ha harmonikus, harmonizál alakjában jelenik meg.*

Kivétel a szimfónia, amely melléknévi alakjában is hosszú: szimfónikus; rapszódia, rapszódikus.

Hibásan szedik gyakran a szimbólum szót szimbólum-nak. Szimbólum, szimbolika, szimbolikus, szimbolizál a helyes.

Funkció: funkcionál, tradíció: tradicionális, épúgy mint náció: nacionális, reális: realitás, szociális: szocialista, demokrácia: demokratikus, liberális: liberalizmus, parlamentáris: parlamentarizmus és így tovább.

Nehezen szokunk hozzá ahhoz is, hogy árboc a helyes és nem árbóc.

A -da, -de képzős szavak körül különösen nagy a zavar és ezért a nyelvészek kerülendőknek mondják. Csakhogy ez nem igen függ tőlünk. Ha így írják, így kell szednünk. Arra azonban ügyelhetünk, hogy helyesen szedjük. A -da, -de előtt levő magánhangzó csak hangköthető, tehát hangsúlytalan betű és ezért rövid. Például: óv(o)da, épúgy mint iroda, mosoda, varroda, tanoda stb. Alig érthető, miért szedik a mosodát mosodának, az öntödét öntödének.

Bölcsőde az más, mert a bölcső főnévből ered, míg a többi igéből, például: mos(o)da, önt(ö)de, süt(ö)de. Ároda is főnévből ered, mégis rövid u-val szedendő, mert maga az áru szó is rövid u-val szedendő. (Ezért nem helyes, ha áruház-at szedünk.)

Ha rajtunk állna, megfogadnók nyelvészeink tanácsát és kisdedovót, mosó-, öntő-, varró- és sütőműhelyt szednénk, de „kezdjék meg az író urak”. Mert százat egy ellen, hogy a legtöbbje nagy patáliát csapna, ha mi a gőzmosoda helyett gőzmosót szednénk, vagy pékműhelyt a sütőde (sütőde) helyett.

A síma ige is érdekes hangzováltozáson megy keresztül. Például: síma, de simít, simogat, simul. Az Akadémia szerint: simít vagy simít. Épígy finom, finomság, de: finomít. Ebben megegyezik az Akadémia Balassával. (Ettől a szabálytól eltér a dísz: díszít.)

* V. ö.: a Grafikai Szemle 1936. évi 8. (novemberi) számának 204. oldalát, annak közel 200 példáját.

A Balassa-féle helyesírás elfogadta az elmúlt, de: mult alakokat. Az Akadémia helyesírási füzetének bevezetésében ellenben így ír: „Az azóta elmúlt idő folyamán...” Tehát: elmúlt. Noha a Balassa-féle szótár az (el)mult mellé odateszi, hogy „de: mult”, mégis nagyon sokszor láthatjuk hosszú ú-val ezt az egytagú szót.

Szerintem a zűrzavart ez az „elmúlt” okozza. Sok szedő úgy gondolkozik, ha elmúlt év jó, akkor múlt év, múltévi, múlt esztendő, a múlt hónapban is jó, hiszen az elmúlt évnél ugyanaz az értelme, jelentése, mint a mult évnél. És igazuk is van. Csak abban nincsen igazuk, hogy hosszúval szedik a mult szót. Mult rövid, elmúlt hosszú Balassa szerint, de rövid (elmult) az Akadémia szerint.

Épúgy hibáztatandó, hogy sokan a mulva szót is így szedik: múlva. Az Akadémia és Balassa is így írja elő: mult, mulva. Kimúlt, kinyílt, de: nyílt, nyíltság. Nagyon finom megkülönböztetőképesség kell ahhoz, hogy megérezzük, mikor időhatározó az „elmult” és hogy mikor a múlik ige multidejű alakja. Ez utóbbi esetben valóban: elmúlt a helyes, épúgy mint kimúlt. Az „elmult” év esetében ez nem állapítható meg pontosan. Ellenben ha azt írjuk, hogy az év elmúlt; a baj, az ünnep elmúlt, akkor világos, hogy a múlik multidejű alakjával állunk szemben. Az Akadémia az elmúlt évet épúgy időhatározónak veszi, mint a „mult” szót. Ezért írja rövid u-val, ellentétben Balassával.

Az Akadémia és Balassa szerint is áhít: de áhítatos az akadémiai és áhítatos a Balassa-féle helyesírás szerint. Balassa: bújék, csunya; az Akadémia megengedi a bujék és a csúnya alakot is. Kun, kunok; helytelen: kún, kúnok; ellenben: hún, húnok. Az Akadémia megengedi még a hunn, hunnok alakokat is. Bűnhődik, nem: bűnhődik; ördöngös és nem: ördöngös. (Simonyi Zsigmond még rövid ö-vel íratta.)

Mindig a helyes, az Akadémia odairja: „vagy mindég”. De semmiesetre sem mindig, amint ezt némely nyomdában – valószínűen a szerkesztőség kívánságára – szedik. A mind-ig szerintem a mind és ig rag összetétele, mint: eddig, holnapig, örökig, vagy mindenidőig, röviden: mindig. Hiba tehát, ha mindig-et szedünk.

A -stul, -stül képző mindig rövid, nem helyes, ha így szedjük: ajtóstul, mindenestul. Ezt régen szedték így, amikor még az -ul, -ül ragokat és képzőket is hosszan szedték. Egészen más, ha a -ból, -ből, -ről, -ről, -től, -től ragokat népiesen kívánja a szerző a falu népe nyelv szokása szerint: abbúl, ettül, errül, arrul és így tovább.

Úr, ürmérték rövid, tehát nem: úr, amint ezt sokan szedik.

Balassa Nyíregyházát, nyiregyházit ír elő, tehát hibás: Nyíregyháza.

Nagy és csunya hiba, ha az ódát összekeverik az oda helyhatározóval és így szednek: elődázni. Elodázni a helyes; elhalasztani, odébb tenni. Elodázni annyit, mint valamit elverselni.

A posta helyesebb, mint pósta. Az Akadémia is csak második helyen említi a pósta alakot. Balassa csak postát ír elő, ez megszokottabb is. Tehát szedjük így: posta.

Az Akadémia és Balassa is előjáróságot ír elő, tehát előjáróság már elavult alak, előjáróság pedig kevésbé használatos.

Súrol helyes hosszúval, de a surlódik igét röviden kell szedni. Szatír, de: szatira, szatirikus. Szelíd, de: szelidít. Balassa: újság, Akadémia: újság. Balassa: uszkál, Akadémia: úszkál; az előbbi usztat, az utóbbi úsztat. Rövid még a már régebben említett néhány főnév: áru, batyu, daru, eskü, falu, fészű, gyalu, gypű, hamu, hindu, kapu, köpű, ocsu, odu, szaru, tanu, vályu, zsalu stb.

Végül a már unalmasságig hibáztatott gyujt, gyűjt, nyujt, sujt igéket kell még itt szótátennünk. Ezeket írók, szedők még mindig gyakran írják, illetve szedik hosszan, így: gyűjt, gyűjt, nyűjt, sújt és így tovább. Az Akadémia helyesírása és Balassa szójegyzéke is röviden írja őket. Hiba ezeket hosszúval szedni csak azért, mert a gyúl, gyűl, nyúl igékből származnak. Bűj, fűj hosszú, de: gyujt, gyűjt, nyujt, sujt-ot rövid u-val, illetve ü-vel kell szedni.

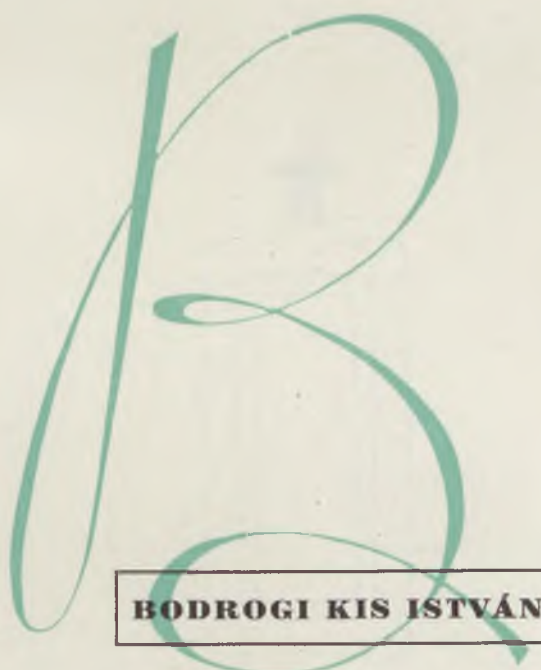
* * *

A Grafikai Szemle szorgalmas és hűséges olvasói tevékenyen hozzájárulhatnak ahhoz, hogy helyesírási fejtegetéseink termékeny talajra találjanak. Tudjuk, hogy a szaktársak túlnyomó többsége tisztában van a magyar helyesírás szabályaival. De van egy kisebb réteg, amely egyáltalában nem érdeklődik helyesírási kérdések iránt. Ez azután meg is nyilvánul munkájukon nagy korrektúra alakjában.

Ezeknek a szaktársaknak a figyelmét kellene felhívni minden egyes alkalommal egyrészt az egyesületi helyesírási és magyar nyelvi tanfolyamra, másrészt a Grafikai Szemle helyesírási cikkeire. Mint magam is tettem és teszem ilyenformán:

– Látja, kolléga, ha olvasgatná szakfolyóiratunk helyesírási útmutatásait, például ezt a hibát sem követte volna el, mert hiszen erről ismételt volt már szó e lapban.

Talán, talán rá tudnánk venni azokat is a helyesírási közlemények olvasására, akiknek erre leginkább szükségük volna. Herzog S.

BODROGI KIS ISTVÁN

MODERN NŐI FÜZÖSZALÓNJA

BUDAPEST VI, Ó UCCA 2

FÜZŐK, HASKÖTŐK ÉS MELLTARTÓK

NAGY VÁLASZTÉKBAN

NÉZZE MEG A KIRAKATAIMAT

Tervezte Sztraka Zoltán.

Ólomba véste Heckel József.

VITÉZ MAKKOSHOTYKAI ISTVÁN

Kerámikus

BUDAPEST VIII, SZÜZ UCCA 124

MEGRENDELÉSEKET VÁLLALOK

MODERN ÉS MŰVÉSZI KIVITEL

Tervezte és ólomba véste Sztraka Zoltán.

Tervezte és ólomba véste Sztraka Zoltán.

GALAMBOS TÓBIÁS
SELYEMGYÁR

A LEGFÍNOMABB SELYMEKET
GYÁRTJUK. A RUHÁKRA VALÓ
SELYMEKET VIZSGÁLATOK ALÁ
VESSZÜK. GARANTÁLUNK ÉRTE

BUDAPEST IV, PETÓFI SÁNDOR UCCA 26

Tervezte Kurcsics Ernő.

P A R F Ó M

F Í N O M I L L A T A

M E G H Ó D Í T

M I N D E N Ú R I N Ő T

K A P H A T Ó M I N D E N J Ő B B S Z A K U Z L E T B E N

Tervezte Ifj. Sütő László.

MŰBÚTORASZTALOSOK BOLTJA

BUDAPEST VIII. KERÜLET, ÜLLŐI ÚT 14. SZÁM
TELEFÓNSZÁM: 141—559

Tervezte Szilágyi Sándor.

Budapest, 19.....

Máry

nődivatterem. Ruháink a legfrissebb párizsi divat szerint készülnek. Minden hó 15-én divatbemutatót rendezünk, amelyen szívesen látjuk. Tegyen próbát velünk és állandó vevőnk marad.
Budapest XIII, Hungária körút

15

Tervezte Stanczel Ferenc.

Borközi Ernő, Sopron

KOSSUTH LAJOS UCCA 10. SZÁM. TELEFÓN: 55

KÖNYVNYOMDA
KÖNYVKÖTÉSZEZET
KÖNYV-, PAPIR- ÉS
ÍRÓSZERKERESKEDEÉS
KÖZIGAZGATÁSI
NYOMTATVÁNYOK
POSTATAKARÉKPÉNZTÁRI CSEKKSZÁMLA 12345

Tervezte Dabasi Gyula

Tervezte Dabasi Gyula.

JAKABFALVI JAKABOS VIKTOR ÉS DÁNOSI LAJOS

DROGÉRIÁJA

BUDAPEST V, GR. KLEBELSBERG KUNÓ UCCA 12. TELEFÓNSZÁM: 226-452 ÉS 226-453

ILLATSZERKULONLEGESSÉGEK, PÜDEROK, SZAPPANOK, PIPERECIKKEK, AJAKRÚZSOK, KRÉMEK, NAPOLAJAK,
ANTISZÉPTIKUS KENŐCSOK, EGÉSZSÉGÜGYI CIKKEK, MELLTARTÓK, VALAMINT KÖTSZER- ÉS GUMIÁRUK

Tervezte Sztraka Zoltán.

molnár

HENTESÁRUGYÁR HETI ÁRJEGYZÉK:

25 dkg gépsonka	1.10 P
25 dkg főtt császárhús	-.75 P
25 dkg sült császárhús	-.85 P
25 dkg gyulai kolbász	1.— P
25 dkg gazdakolbász	-.50 P
25 dkg cserkészkolbász	-.70 P
25 dkg csemegekolbász	-.75 P
1 kg márkás téliszalámi	5.20 P
1 kg Hébféle téliszalámi	5.— P
1 kg valódi téliszalámi	3.98 P
1 kg paprikás téliszalámi	3.— P
1 kg füstöltzalonna	1.92 P

DEMBINSZKY UCCA 27-29

Tervezte Erdélyi János.

Ediit

KÉZIMUNKAÜZLET, KISPEST, ÜLLŐI ÚT 19. SZÁM

Tervezte Ifj. Sütő László.

Exotic

Illatszer- és piperszappangyár Rt.

Kizárólag különlegességi cikkek gyártása

Budapest V, Sas u. 1

Telefón: 283-345

Tervezte Erdélyi Sándor.

PALATINUS

ÉPÍTŐIPARI VÁLLALAT

BUDAPEST VI, ANDRÁSSY ÚT 16. SZÁM

TELEFÓNSZÁM: 110-116

Tervezte Ifj. Sütő László.

BUDAPEST VI. KER., ANDRÁSSY ÚT 49. SZÁM

KERESKEDELMI ÉS IPARI CIKKEK SZÁLLÍTÁSA ÉS NAGYBANI ELADÁSA

Tervezte Ifj. Sütő László.

Amadeus

A LEGFÍNOMABB AJÁNDÉKOK BOLTJA.
MIELŐTT AJÁNDÉKOT VENNE, JÖJJON
EL HOZZÁNK ÉS TEKINTSE MEG NAGY
AJÁNDÉKKÉSZLETEINKET. VÁRJUK ÖNT
BUDAPEST IV, PETŐFI SÁNDOR UCCA 3. SZ

Tervezte Ifj. Sütő László.

MARADI IMRE

JÁTÉKÁRUK, DISZTÁRGYAK, ÜVEG- ÉS
PORCELLÁNÁRUK, HÁZTARTÁSI CIK-
KEK, ALPACCA ÉS ALUMINIUM EVŐ
ESZKÖZÖK, GYERMEKKOCSIK, DIVAT
SPORTCIKKEK, LINOLEUM-, VÁSZN-
ÉS SZOVETÁRUK ÁLLANDÓ NAGY
RAKTÁRA. A LEGKÉNYESEBB ÍZLÉST IS
RENDELÉSEKET HÁZHOZ SZÁLLÍTJUK.

DIVATÁRUHÁZA

BUDAPEST VIII. GR. HALLER UCCA 2,

Tervezte Sztraka Zoltán.

*Szerezzen
gyermekének örömet*

IV, Kárász ucca 1

Kallós
játékkülönlegességgel

Tervezte Erdélyi Sándor.

Tégelyes sajtóink tüleröltetése

Bármennyire lélek nélkül valónak mondják is a gépi munkát, van valami közös vonás az emberi fizikum meg a gépszervezet között: a hosszabb időn át való tüleröltetést nem bírja. Sem a gyorsaságnak a megszabotton jelentékenyen való túlfeszítését, sem pedig az erő kifejtésnek aránytalanul nagyra fokozását. Korai megrokkulás az ily túlfeszített munka következménye embernél és gépnél egyaránt, az utóbbinál esetleg gyakrabban bekövetkező törés alakjában is. Azt meg talán mondanunk sem kell, hogy a nagy erőltetéssel kiszorított produktum külső-belső érték dolgában itt is, ott is messze mögötte marad annak, ami a természetes adottságok számbavételével és respektálásával rendszerint elérhető.

Gyorsajtóinkon és rotációs gépeinken a nyomtatás sávonként történik, a gép rendeltetéséhez képest olykor szörnyű nagy erővel, de egyazonos pillanatban mégis aránylag kicsiny fölületre kiterjedően. Már a tégelyes sajtóknál a nyomás egyetlen pillanatban éri a forma egész fölületét. Ezért a tégelyes sajtók jobbára kisebb terjedelmű gépek, mert az a viszonylag óriási erőszükséglet, amelyet az egész formának egyetlen időpontban való lenyomatása igényel: lehetetlen, vagy legalább is nem kifizetődővé tenné a tégelyes sajtóknak nagyformátumúakká építését.

A tulajdonképpeni tégelyes sajtókat két fő-fő csoportba szokás osztani: a Liberty- és Gally-rendszerűekre. A Liberty-sajtók nyomóalapja a gép működése közben ideoda mozog, vagyis az alap és a tégely nyomtatás közben egyaránt közeledik egymáshoz. E primitív festékező szerkezetű és könnyű sajtók csak oly nyomtatványok előállítására alkalmasak, amelyeknél sem a nyomásfeszültségnek, sem a minuciózus festékdörzsölésnek nem jut jelentékenyebb szerepe. Ilyen a kereskedelmi nyomtatványok jórésze, például a levélpapíros, számla, jegyzék és levélboríték. Nyitott állapotban a Liberty-sajtónál a tégely és a szedésfundamentum erősen megközelítik a vízszintes fekvést, aminek megvan az a jó oldala, hogy könnyen hozzá lehet férközni a szedésformához és számokat is lehet benne „mutálni” a forma kiemelése nélkül. Ez az előnye is hozzájárul e géptípus népszerűségéhez, az olcsóságáról nem is szólva.

A Gally-rendszerű sajtókon a nyomóalap szilárdan áll, s nyomtatáskor csak a tégely sikklik feléje. Ezek a sajtók már sokkalta erő-

sebbek és tömörebbek a Liberty-rendszerűeknél. Főképpen azzal különböznek tőlük, hogy szedésfundamentumuk függőlegesen és mozdulatlanul áll; a tégely pedig majd-hogynem vízszintes helyzetéből munka közben előbb függőleges állásba helyezkedik, s csak azután sikklik neki a fundamentumnak. A szedést hordó fundamentum és a gép alapzata pedig egybe van öntve, ami maga is biztosítéka a gép szilárdságának.

Rendkívül tömör szerkezetük roppant nyomás kifejtésére képesíti a Gally-sajtókat (a VI-os számú Viktória-gép például 70.000 kilogrammnyi nyomást bír ki); a terjedelmes festékező mű még igen szívós festékeknek az eldörzsölését is lehetővé teszi; a modern újítások az illesztékek elhelyezése stb. dolgában pedig a regiszter pontosságát biztosíthatják. A Gally-sajtókon igen jól nyomtathatók a legnehezebb illusztrációs és tónusos nyomtatványok is, s az ilyen típusú erősebb tégelyes sajtók lehetővé tették a könyvnyomtató számára is a domború nyomtatást, amely régebben a könyvkötőknek volt a specialitásuk. Ők természetesen könyvtáblák díszét domborították; az apróbb ornamentumot kézi szerszámokkal, a nagyobbakat sajtó segédelmével. Az ilyen sajtót föl sem igen kellett találni. Szinte kétszen látjuk őket azokban az ősi pénzverő szerszámokban, amelyek egyik oldalán domborították az ércpénzt, a másik oldala homorúra nyomódott. Egy régi antiochiai pénzverő szerszámot szemlélve: csak úgy megtaláljuk rajta a patricát meg a matricát, mint a mi domború nyomtatásra előkészített sajtóinkon. A matrica üllőformájú vastömb fölsejébe van belevésve; az üllőt ollóformájú vasrudas karok kötik össze egy fölötte lévő másik vastömbbel, amelynek viszont az alsó részébe van a patrica belevésve. Ezen a pénzverő szerkezeten éppen úgy lehetett volna papírosból avagy kartónból való domború nyomtatást készíteni, mint akármelyik Gally-gépen.

* * *

A Gally-sajtókkal elért sikerek sokhelyt arra csábítják a csupán könnyebbfajta tégelyesekkel rendelkező kollégákat, hogy ezeken a gépeiken is megkockáztassák olykor nehezebb illusztrációk, sőt domború nyomtatások készítését. Nem mintha nem ismernék sajtójuknak erre a célra való alkalmatlanságát, de izeg-mozog bennük az a reménykedés, hogy „hátha sikerül”. Hogy aztán az ily tüleröltetés végzetes lehet a sajtóra: arra nem gondolnak.

Különösen domború nyomtatáskor gyakori ez a baj. Akárhány olyan nyomdász akad még ma is, akinek abban kulminál a

domború-nyomtatásbeli tudása, hogy „mentől nagyobb a nyomás, annál jobban sikerül a domborítás”. Ennek a nézetnek sok nyomorékja van már a tégelyes sajtók között, s ezért nem ártana, ha helyette az az egyedül helyes nézet terjedne el a nyomdászok körében, hogy a domború nyomtatásnál is viszonylag könnyűnek kell lennie a gép megterhelésének, illetőleg hogy mindig a lehetőséghez képest őrizkednünk kell a gép tülerhelésétől.

Hogy domború nyomtatáskor a nyomási tülerhelés miképpen kerülhető el, röviden a következőkben foglalhatjuk össze:

1. A formának pontosan a tégely közepére kell esnie, hogy a nyomás ereje egyenletesen eloszoljon.

2. Jól kidolgozott, élesképű matricákat használjunk és a nyomótégely borítását vegyük lehető gyöngére.

Az első követelmény volna a fontosabbik, s mégis ritkán ragaszkodnak nyomtatóink egész skrupulózitással hozzá. Pedig nyilvánvaló, hogy a helytelen zárást a gép nagyon megsínyli, sőt hogy igen gyakran egyik-másik része el is törhetik a nagy megterheléstől. Már egyszerű illusztrációk és alapnyomatási lemezek nyomtatásakor is előfordul, hogy a forma oldalvást zárása következtében a tégely tengelye meggörbül; az úgynevezett maszatolódást gátló kengyel illusztráció-nyomtatáskor is könnyen eltörhetik, ha a forma a ráma fölsejébe van zárva; a tégelyvezeték pedig agyonnyomódhatik, ha a nyomás ereje alul összpontosul. Hát még az óriási nyomtatási erőt igénylő domborításnál mennyivel hamarabb megeshetik hasonló baj!

A forma középre zárásakor nem szabad pusztán a klisé tekintetbe vennünk, hanem mindig a tényleges nyomtatási fölülettel kell számolni. A klisé „húsa” sohasem számít.

A szedőgépek ólommal való ellátása

A munkaeszközök és anyagok jókarbantartása előfeltétele a jó munkának. Ha ezekben hibák jelentkeznek: a legjobb munkakerő is zavarba kerül és tudásának teljes értékét nem fordíthatja a rábizott munka elvégzésére. Áll ez minden munkakörre nézve, de talán sehol sem ütözik ki olyan erősen, mint a gépmunkánál. Ez természetes is, mert a gépi erő rendszerint az emberi munkakerő többszörösét teszi, azért az ott előforduló rendellenességekből származó

károk is nagyobbak. Arra kell tehát törekedni, hogy a gép rendbentartása, illetve anyaggal való ellátása olyan legyen, hogy az ne okozhassa a munkateljesítmény csökkenését, s a kiszolgáló munkás egészségére és testi épségére se legyen káros hatással.

A szedőgép helyes működtetésére vonatkozó, évtizedeken át szerzett gyakorlati tapasztalatok közre vannak bocsátva. Ezek között első helyet foglal el az ólommal való ellátás. Mégis azt tapasztaljuk, hogy pillanatnyi anyagi előnyök kedvéért egyes üzemek ezeket a szabályokat semmibe sem veszik és például a nyomtatás alól kikerült szedést nem kezelik megfelelő módon: nem mossák meg rendszeren, hanem úgy „intézik” el, hogy a gépben levő formát benzines vagy petróleumos ronggyal letörlik, ahelyett, hogy szabályszerű lemosásnak vetnék alá: langyos lúgos oldattal jól átkefélnék és az ilyen módon felhígított festéket bőséges vízzel leöblítenék. Az a gépszedés, amelyet csak felületes módon mosnak le: sohasem lehet tiszta és nem alkalmas arra, hogy akár sorok, akár pogácsa alakjában is a kazánba kerüljön. A sorokon maradt festék- és petróleummaradékból a hő hatása következtében finom por lesz. Ahogy az ilyen piszkos szedés a kazánba kerül, abból a könnyebb részek füst és gőz alakjában felszállnak, de a helyiségből nem távoznak el, hanem egyideig a levegőben keringenek, azután nehezebb fajsúlyuknál fogva leszállnak és finom porral vastagon ellepik a szedőgépet, a helyiség minden zugát, a falakat; a munkások ruhájában is nagymennyiségű ilyen ártalmas por halmozódik fel, amelyből bőven jut a bőrnek is. Abban az üzemben, ahol csak ilyen primitív módon látják el anyaggal a szedőgépet, nem kívánható teljes munkaérték még akkor sem, ha az eljárás a szedő egészségében még kárt nem okozott volna. Nem kívánható azért sem, mert az ólomporral ellepett gép működése is bizonytalan. Áll ez elsősorban és legfőképpen a magazinra, amelyben a por a matricák csatornáit valósággal eltömi, a zárkúpok jó működését lehetetlenné teszi,

mely esetben a matricák esése korlátozódik, de az osztóléc, osztószekrény és az elevektorfejek is olyan géprészek, amelyeknek elpiszkolódása zavaroknak lehet az okozója. A piszkos ólomról a szedő a festéket átviszi a matricákra, amelyek néha olyan állapotba kerülnek, hogy egymáshoz ragadnak; de nagy anyagi kár származik abból is, hogy mivel az ólom közé keveredett por nem jó összekötő, azért ólomrészek elválhatnak, nagy mértékben morzsalódnak, melynek következménye az, hogy aránylag eléggé nagy százaléka kerül a szemétre és megveszendőbe.

Ezek csak anyagi részei az ügynek, melyet pénzzel pótolni lehet, de ha csak ezek a hibák állnának is fenn, ezek magukban véve is elég döntőek volnának annak igazolására, hogy a szabálytalan ólomkezelést meg kell szüntetni; de a lelkiismeretlenül értelmezett ólomkiszolgálásnak más, pénzzel fel nem mérhető egészségügyi hátrányai is vannak. A helytelenül végrehajtott ólomkiszolgálás borzalmas következményekkel járhat a munkásokra nézve, mert „az ólom igen nagy mérge, mely ólommal dolgozó üzemekben – kellő elővigyázatosság hiányában! – por, gőz alakjában rendszerint bekerül a munkás szervezetébe, ott észrevétlenül és alattomosan felhalmozódik, megtámadja az összes fontosabb szerveit, keresetképtelenséget és idő előtt való teljes megrokkantást okoz”.

Tehát nem olyan egyszerű dologról van itt szó, amelyet egy vállrándítással el lehet intézni, hanem emberek életéről, országos érdekeltségű egészségügyi problémáról, amelynek gondatlan elintézése bűnügy.

Nagy szerencse, hogy a borzalmas következményekkel járható ólommérgezés ellen megfelelő előrelátással eredményesen lehet védekezni. Elsősorban a porképződést kell megszüntetni vagy csökkenteni, mert a porban lévő ólomrészecskék a legveszélyesebbek. Nem szabad tűrni a falon semmiféle olyan dolgot, amely alkalmas a porfogásra. Így például plakátokat még akkor sem szabad a falra kifüggeszteni, ha azok a leg-sikerültebb alkotások és ha ezek a plakátok mégannyira buzdítanak is a baleset ellen való védekezésre; azok akkor is csak porfogók és férgék búvóhelyei maradnak.

Szükséges volna a faalkatrészeknek és regálisoknak nedves ruhával való gyakori letörlése, de a nagyon jól bevált villamos porszívóknak egy nyomdaüzemből sem volna szabad hiányozni. Ezek az elővigyázati intézkedések azért nagyon fontosak, mert az ólom főleg por és gőz alakjában jut a szervezetbe.

Az ólompor és az ólomfüst azonban nagyon nehéz anyag, nehezebb a levegőnél, tehát az ablakon át való szellőztetéssel nem távolítható el, ezért a piszkos gépszedés olvasztásakor ventilátoros szellőztetésre van szükség, azonkívül vattaszűrős porvédő készüléket kell viselni ilyenkor. Minthogy az ólom olvasztása a szedőgép üzemekben szükséges és állandó visszatérő folyamat, ezért az ólom tisztaságára és szabályszerű összetételére nagy gondot kell fordítani. A piszkos ólom természetes következménye a por-, gőz- és gázképződés. A gépszedés gondos lemosásával ezek a káros jelenségek csökkenthetők vagy meg is szüntethetők. Hogy ez a lemosás miért nem történik meg, annak különböző okai lehetnek. Néhol nincs is mosóasztal, másutt a szedésben lévő néhány fára szegezett klisé az akadálya annak, azonkívül a vizes sorokat nem lehet a kazánba rakni, mert amikor a sor a forró ólomba elmerül, az üregeiben elbujt vízcseppek gőzzé válnak és sok ólomot csaphatnak ki a kazánból, ami súlyos sérülést okozhat. Azért leg-helyesebb és legjobban bevált eljárás a pogácsázás, ez további eljárást egyáltalán nem igényel. De ha ezt valami miatt nem lehet végrehajtani és a kéziszedéssel együtt sem lehet a gépszédést lemosni, szó lehet ebben az esetben arról, hogy a gépszedés lemosása külön történjék meg. Az eljárás ez esetben az volna, hogy a sorokat egy megfelelő kis rámba kellene zárni és abban jól lemosni, azután megszáritani. Ezekre a munkálatokra pontos szabályt felállítani nem lehet, mert a lehetőséget minden esetben az üzem berendezése szabja meg. A szedés megszáritása szükséges az előbb említett ok miatt és azért, mert egy üzem nem várhat arra, míg az magától megszárad. Elképzelhető a mesterséges szárítás télen a bezárt rámban a kályha körül vagy nyáron a napon, de egy kis forrasztólámpa segítségével hozzáértő ember néhány pillanat alatt is elvégezheti ezt a műveletet. A fontos az egészben az, hogy a szedőgépbe csak tiszta ólom kerüljön.

Juhász Béla.

TÓT LÁSZLÓ
KÖNYVKÖTŐ

BUDAPEST VI. DESSEWFFY UCCA 43
TELEFONSZÁM: 125-446

*Könyvkiadói tömegmunkákra
céruflúzógépekkel
berendezkedoe!*

LUTZ LAKK- ÉS
FESTÉKGYÁR RT

BUDAPEST XIV. ÖRNAGY UCCA 4. SZ.
TELEFÓNOK: *297-229 (SOROZAT)

Kő- és könyv-
nyomdai fekete és min-
denféle színes festékek,
rotációs és guminyomó festékek stb. stb.

Gépszedő-e a monó-kopogató?

A Monotype-szedők sértőnek találják magukra, hogy a hivatalos fórumok részéről csak „kopogatóknak” nevezik őket, nem pedig „gépszedők”-nek. Ha még úgy egymás között, mondjuk fölhúzásképpen mondják a línósok a monósoknak, hogy ők tulajdonképpen nem is gépszedők, hanem csak amolyan „kopogatók”, ez fölhúzásnak megjárja, de hogy a legfőbb nyomdászforumok a szó legkomolyabb értelmében „kopogatóknak” tekintik őket: ebben valami igazságtalanságot és még nem tudom miegyebet vélnék akkor, amikor „átminősítésre” irányuló igényeiket egyenesen elutasítják.

A dolog nem olyan egyszerű, hogy ne volna érdemes foglalkozni vele, mégpedig tisztán szakmai szemszögből.

A szedőgépek fokozatos elterjedésével a gépszedők táborában olyan helyzetváltozások állottak elő, amelyekkel a legszigorúbb tárgyilagossággal kellett foglalkozni a nyomdászszakma illetékes fórumainak.

1900-ban jelenik meg Budapesten az első két Linotype-szedőgép, amelyből 1915-ben már 136 van. A Typographból 1902-ben érkeznek meg az első és 1915-ben már 33 van belőlük. A Monotype 1904-ben vonul be és 1915-ben már ebből is 44 van. Ebben az időben még nem lehet tiszta képet alkotni arról, hogy melyik szedőgéptípus fog uralkodóvá lenni, s minden kézszedő örül, ha gépszedővé lehet. Mindegy, hogy milyen. Olyan gépszedő lesz, amilyen gépet az a nyomda beszerz, amelyben éppen kondicionál. Az akkori kézszedőknek a gépszerkezetekről halvány sejtelmük sem volt és így bármilyen típusú gépre kerültek is: alapos kiképzésre volt szükségük. Ezt meg is kapták. A gépekkel együtt érkező külföldi szerelők majdnem mind tanult nyomdászok voltak, akik nemcsak a billentyűzés technikájával, hanem a gépek szerkezetével is olyan alaposan megismertették tanítványaikat, hogy legtöbbjükből nemcsak kiváló

gépszedő lett, hanem jó „gépkezelő” is, s a gép mechanizmusát tökéletesen ismerte. Erre nagy szüksége is volt, mert az említett szedőgépszerelők dolguk végeztével visszautaztak külföldi stabil állomáshelyeikre és így az új foglalkozási ágba csöppent gépszedő egyedül maradt szedőgépével. Az újonc gépszedőnek magának kellett tisztítania, karbantartania, szóval kezelnie szedőgépét. Különösképpen állott ez a Typograph-gepekre, amelyeket a kisebb nyomdák tulajdonosai szereztek be, persze csak egyet-kettőt. Ebben az úgynevezett magárahagyatottságban a Typograph-szedők legtöbbje annyi szedőgép-mechanikai ismeretet szerzett, hogy úgyszólván mindegyike a maga gépének a szerelője lett. Ez a szedőgép volt a legolcsóbb és így megjelenésének első idejében meglehetősen lendülettel elterjedt... De csak az első tíz-tizenöt évben. A Linotype és Monotype térhódításával rövidebb-hosszabb idő múlva kiszorultak a nyomdaüzemekből és velük együtt bizonyos számú jól kiképzett, szedőgépének mechanizmusát is tökéletesen ismerő Typograph-szedő munkanélkülivé lett, mégpedig az elhelyezkedhetés minden reménye nélkül. A nyomdász-fórumoknak tehát minden tőlük telhetőt meg kellett tenniük az érdekében. Ebbeli törekvésükben a nyomdai főnököknél is megértésre találtak, akik bizonyos megállapodások és föltételek mellett az átminősítendőket készséggel alkalmazták, hogy a Linotype-on a kellő gyakorlatot megszerezhessék. Ez a története annak, hogy a munkanélküli Typograph-szedők jórészt fokozatosan átminősítették Linotype-szedőkké, mégpedig a főnökök hozzájárulásával.

Tehát amikor a Monotype-szedők sérelmesnek tartják, hogy őket csak „kopogatók”-nak tekintik és úgy vélik, hogy „csakis ezért nem jöhet szóba holmi átminősítés”, ebben alaposan tévednek. Ha olyan nyomdában dolgoznak, ahol Linotype-gépek is vannak és a nyomdavezetőben megvan a hajlandóság arra, hogy Monotype-szedőjét kiképeztesse Linotype-szedőnek: ez egyedül a munkaadónak az egyéni joga. Itt van tehát a nagy tévedés: igazságtalanságról, méltánytalanságról még beszélni sem lehet. Annál inkább nem, mert a Typograph – legalább nálunk, Magyarországon – kihalófélben levő, a Monotype pedig fejlődésben levő géptípus és így tartalék-gépszedőire szükség van.

Ami a lelcicsinylésnek vélt „kopogató” elnevezést illeti, itt is nagy a fogalomzavar. Amerikában – a szedőgépek hazájában – ugyanis „tipper”-nek nevezik a Linotype-

szedőket. Kétféle „tipper”-t különböztetnek meg: „mechanist-tipper”-t (gépész-kopogatót) és egyszerű „tipper”-t (kopogatót).

A „mechanist-tipper” alaposan ért a szedőgép mechanizmusához; munkavállalásakor arra kötelezi magát, hogy szedőgépét karbantartja, minden „störung”-ot elhárít, szóval önálló gépszedő, aki nem szorul idegen segítségre, ha a szedőgépénél valami zavar előadódik. A „tipper”-től (kopogatótól) már nem kívánják a szedőgép mechanizmusának ilyen alapos ismeretét, tőle csak kopogtatást, azaz bizonyos számú n-eket kívánnak. A „tipper”-ek a nagyobb üzemek kopogatói – épügy, mint nálunk –, ahol kéznél vannak a szedőgépszerelők, akik minden mechanikai munkát elvégeznek, hogy a „tipper” minden legcsekélyebb zavar nélkül „tipperezhessen”.

Úgy gondolom, ezzel eléggé kimagyaráztam, hogy a „kopogató” elnevezés az angol „tipper” szó magyarra fordítása és bárki bármilyen alkalommal használja is azt, ez nem lehet sértő a Monotype-szedőkre, annál kevésbé, mert az angolnyelvű Monotype-ismertetésekben is hol „operator”-nak, hol „billentyűző”-nek, sokszor azonban csak „billentyű-nyomogató”-nak nevezik őket. De hogy ezek a billentyű-nyomogatók mi mindent tudnak billentyűiken kinyomogatni, sokszor tiszteletreméltó elismerésre készítetik még a legjobb szakembereket is. A Monotype-gépek a kevert szedések, a táblázatok, nyelvtanok, egyáltalában a komplikált szedések gépei és a gépen dolgozóknak „lyukasztásaiba” nyomdász mestersége minden tudását, tapasztalását, hosszú évek gyakorlatát kell belevinnie. Hogy a Monotype-gépen mit lehet és mit „kell” lekopogtatni, ennek részletesebb ismertetésére ez alkalommal nincsen elegendő terem. Ez külön fejezetet érdemel. Kár volna csak úgy fut-

**özv. STEINLEINNÉ
ÉS FRANK**
GRAFIKAI SZAKÜZLET
LITOGRAFIAI KÖRAKTÁR

Budapest
VI, Gróf Zichy Jenő uca 6
Telefón: 118-502

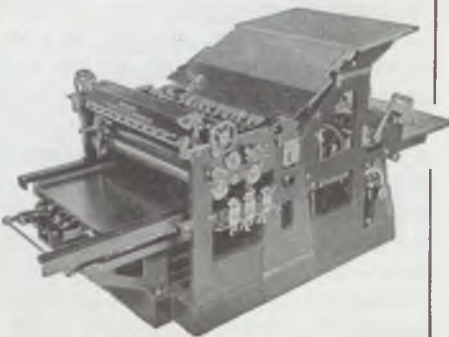
Speciális számozó- és perforálógépkészítő, valamint füzőgépjavítóüzem
HOHLBAUM FERENC
Budapest VI, Nagymező uca 37-39
Telefón: 120-961

Nagy
raktár új és használt könyvkötészeti, dobozgyári s a többi papíripari gépekből. Az összes papíripari gépek javítása

RÓNA JÓZSEF

GÉPÉSZMÉRNÖK GRAFIKAI GÉPMŰHELYE
BUDAPEST VI, DÉVAI UCCA 21. SZ.
TELEFÓN: 292-689

Gyárt: „Express” 52×72 cm-es és „Express-Front” 54×76 cm-es gyorsajátót 4 görgőpályával, 3 felhordóhengerrel, rügős ívfókkal. Amerikai sajtót, szedéssorvágó-gépet, leghúzósaajtót, formaszállító-kocsit. Javít, átalakít, átszerel: nyomdai, szedő-, könyvkötő- s vonalozógépeket. Autogénhegesztés.

tában átsiklani rajta. Most még arra kell rámutatnom, hogy a Monotype-szedők legnagyobb része hogyan áll a gépek mechanizmusának ismeretével, szerelésével és kezelésével.

Úgy a Monotype-szedőgépgyárak megbízottai, miként a szedőgép-ismertetések egyenesen kihangsúlyozzák, hogy a Monotype-kopogtatónak nincsen semmi egyéb dolga a gépével, mint: tisztán tartani és óvatosan, nagy figyelemmel olajozni. A Monotype-ismertetések minden alkalommal azt hangoztatják, hogy a Monotype-kopogtatónak semmiféle mechanikai ismeretre nincsen szüksége, semmiféle mechanikai munkát nem kell végeznie, így tehát minden figyelmét a kéziratra és a billentyűzésre fordíthatja. Hogy a Monotype-gépeknél nincsen arra szükség, hogy minden kopogtató a saját gépének a szerelője legyen.

Ezt nemcsak így hirdetik, hanem a gyakorlatban is így rendezik be a Monotype-üzemeket. Mert akit a Monotype-gépek „kezelésével”, „szerelésével” megbíznak, annak nagyon alapos gépismeretet kell elsajátítania, valóságos szedőgép-szerelővé kell átalakulnia. Erre a célra a kiképzés két-féléképpen történhetik: a külföldi gyári

iskolák tanfolyamain, vagy pedig a gépeket vásárló nyomdáknak magán a helyszínén. Ezért a Monotype-gépekre berendezkedő üzemekben csak egy-két gépszedőt képeznek ki erre a munkára. Már az első Monotype-gépek leszállításánál a főnök megállapodik az oktató-szerelővel, hogy ki legyen a kioktatandó egyén. A gyár részéről kiküldött szedőgép-szerelő tehát csakis azt, vagy azokat a Monotype-szedőket oktatja ki a gép mechanizmusának ismeretére, akit a főnök erre kiszemelt.

Amily egyszerűnek látszik a Monotype-„szedőgép”, éppoly komplikált annak összetétele. A precíz, a hajszálfinom beállítások sorozata. Ha csak egyet is elhibázunk, a Monotype-kopogtató munkája: a „lyukasztatás” hasznavehetetlenné válhatik, különféle gépalkatrészek feltűnő gyorsan kopnak, kicsorbulnak, sőt rövid időn belül egészen tönkres is mehetnek, ha idejekorán nem vesszük észre tévedésünket. Ezért minden alkalommal hangsúlyozzák a gyári szedőgép-szerelők, hogy: „a Monotype-kopogtató ne nyúljon a csavarhúzóhoz! Csak az kezelje a gépet, akit erre kiképeztek és akit a főnök vagy faktor ezzel megbízott!”

Tehát a Monotype-kopogtató nemcsak hogy teljesen föl van mentve a gép kezelésétől, hanem egyenesen el van tiltva attól! Ezzel minden fórum tisztában van és ezért nem lehet sértő a Monotype-szedőre, ha „kopogtató”-nak nevezik. Azért éppen olyan gépszedő ő, mint a „Linotype-tipper”. Sőt tán még olyanabb... Óránként 100 n-nel többre taksálják!... Román Antal.

Följegyzések

Borítékunk és mellékleteink

A Könyvnyomdai Munkások Egyesülete szakkulturális tancsoportjának tevékenységéből adnak mutatót. A boríték tervezője Erdélyi Sándor, az ólommetset készítője Nagy Károly kollégánk volt. A mellékletek kompozíciói alatt ott olvashatjuk mind a tervezőnek, mind pedig az esetleges ólomba-metszőnek a nevét. Jobbára egyszerű, egy kis ügyességgel a legtöbb nyomdában elkészíthető nyomtatványpéldákat közül a Grafikai Szemle mostani boríték- és mellékletive is, hiszen évtizedes tapasztalatunk, hogy illyesmivel szolgáljuk legjobban a nyomdászszá-nevelés nagy ügyét. Hogy föladatunkat jól fogtuk föl: bizonyosága az a számos külföldi elismerés is, amelyekben kitűnő hírű szak-

emberek a legnagyobb elismeréssel adóznak a magyar nyomdász-munkásság szakkulturát teremtő szakirodalmi vállalkozásának. Valami fenségesen gyönyörű, hatalmas etikai tényező rejtőzködhet már magának a könyvnyomtatásnak a fogalmában is, s – mintegy lelki vitamín- és katalizátorképpen – ez emelte eddig a nyomdász-közösséget a szociális erkölcs lajtorjájának magasabb fokaira. Ennek köszönhetünk mindent: csodás emelkedettségű segélyezési rendszerünket, egyéb szakmákhoz mérten letagadhatatlanul kedvezőbb anyagi sikereinket, a művelt – valóban művelt – nyomdász-munkások szép-számú gárdáját, valamint a szakbeli továbbképzés terén elért eredményeinket is. A könyvnyomtatás fogalmában rejtőzködő etika parancsszava az, amely jó, harmonikusan szép munkát követel valamennyi igaz tipográfustól, s azt, hogy minden sajtótermék már a külső kiállításával is gyönyörködtesse az olvasót.

Ebben az irányban hatalmas munkát teljesített már a Könyvnyomdai Munkások Egyesülete, s továbbképzőjével meg szakirodalmi tevékenységével döntő és pótolhatatlan szerepet tölt be a magyar nyomdai pályaszínterének megtartásában. A Grafikai Szemle újabb érájának harminc borítéka és több százra menő nyomtatványpéldája – köztük a mostaniak is – bizonyítja, hogy az Egyesület fáradozása és áldozatkészsége nem volt hiábavaló. Ifjainkban megvan az ambíció és a nyomdászli önmegbecsülés.

Az angol sajtó és a reklám

A „Pester Lloyd” ügyesen szerkesztett reklámmelléklete, a hetenként egyszer megjelenő „Reklame-Lloyd” a következő érdekes értesítést közli az angol sajtóról: Hogy a magyar újságolvasónak fogalma legyen az angol sajtóviszonyokról, lemértük a „Daily Mail” egyik köznapj számát. A szóbanforgó lapszám március 15-én, tehát hó- és hétközben jelent meg. Az oldalak száma 24, egy oldal hét hasábot tartalmaz. Ára egy penny, vagyis alig 10 fillér. Egy oldal kétszerese a budapesti napilapokénak. Ebben a lapszámban 72 1/2 hasáb hirdetés van, a 24 oldalból tehát 10 oldalt a reklám foglal le magának. Az újságterjedelemnek csaknem a fele fizetett közlemény. Ezért is adhatják olyan olcsón az újságot. Az egész első oldalt egy áruházi hirdetés tölti be. A 16. oldal szintén egészoldalas hirdetés, a következő 17. oldalon féloldalas hirdetést látunk, továbbá a 8. és 10. oldalon is féloldalasok a hirdetések. Ezek tehát páros oldalra kerültek. A páratlan oldalak reklámhatásának Angliában nem tulajdonítanak olyan különös varázserőt, mint nálunk. Sőt a lap harmadik oldalának felső jobb sarkában, mely a magyar felfogás szerint a leghatasósabb hirdetési hely, nincs is hirdetés. A tíz oldalon 70 hirdetés van, tehát (egy oldal hét hasábból áll): egy hirdetésre átlagban egy hasábnnyi hely jut. Tudjuk, hogy a mi viszonyaink tekintetben sokkal szerényebbek. A fejlett angol újságnyomtatási technikát igazolja, hogy a legtöbb hirdetésben kitűnően sikerült autotípus illusztrációk is szerepelnek. Többnyire fényképfelvételeket ábrázolnak a klisék. Az angol hirdetések levegősek, nem pedig szöveggel túlszűfoltak. Ezek a hirdetések stílusosak, hiányzik belőlük a vásár zsvajjára emlékeztető bántó kirívóság, inkább kultúrájukkal, nagyvonalúságukkal, előkelő színvonalukkal váltják ki a hatást.

A „Pester Lloyd” fenti ismertetésével kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy az angol lapok a hatalmas

DIÓSGYŐRI
PAPÍRGYÁR RT.

ALAPÍTOTT 1782-BEN
KERESK.IGAZGATÓSÁG ÉS VEZÉRKÉPV.:
ELSŐ MAGYAR PAPÍRIPAR RT.
BUDAPEST V, ARANY JÁNOS UCCA 10. SZ.
TELEFÓNSZÁM: *124-283

angol világbirodalom gazdagságát tükrözik vissza. Ott természetesen egészen mások a lehetőségek, mint Magyarországon, ahol a költséges Illusztrációkat és kliséket, valamint a reklámgrafikusok művészetét legtöbbször a hirdetésszedő ügyességével, rátermettségével és tipográfiai tudásával kell pótolni. sz-ly.

A nyomtatás olvashatósága

Matthew Luckiesh és Frank Moses most adták közre a Mergenthaler Linotype Company megbízásából a fehér és színes papírosokra eszközölt nyomás olvashatóságára vonatkozó kutatásaik eredményét. Nevezettek a tiszta fehér papírostól kezdve a sárgászöld vagy vöröses narancsszínű papírosokkal végeztek hosszabb kísérleteket. A Mergenthaler Company alelnöke, Harry L. Gage ebből az alkalomból azt közölte, hogy a meg-ejtett kísérletek eredménye szerint a krémszínű papírosra nyomtatott fekete szöveg nem bizonyult olvashatóbbrak, mint a fehér papírosra nyomtatott sorok, noha a kisebb betűk a krémszínű papírosra viszonylag jóval kifejezőbbek voltak, mint a fehér papírosra. Luckiesh és Frank Mózés szerint ez a különös jelenség a papíros-felület fizikai jellegének, nem pedig a krém színnek tulajdonítandó. Az ő kísérleti megállapításai elsősorban a könyvek, hosszabb évi beszámolók stb. nyomtatására vonatkoznak, amelyekhez rendszerint kisebbfajta betű-típusokat szoktak használni és ezért az olvashatóság itt komolyan figyelembe veendő. A szürkésfehér szín, amellyel leginkább az újságpapírosnál találkozunk, jelentősen csökkenti a betű olvashatóságát. Érdekes megemlíteni még hogy a kísérletek során a tiszta narancsszínű papírosra eszközöltet lehetett viszonylag legnehezebben olvasni. Ezt egyébként a gyakorlat is bizonyítja. László D.

Tanonnevelés

Ma már sokkal rendszeresebben oktatják a tanoncokat az iparostanonciskolákban, mint azelőtt; sőt ami a dologban leglényegesebb: a fővárosi sokszorosítóipari tanonciskola már jól berendezett tanműhellyel van felszerelve. Mégis időnként különös panaszk merülnek fel arról, hogy a tanoncok egy részét hiányosan képezik ki. A hiányos kiképzés oka azonban a nyomdákban keresendő, amelyek egynemelyikében a tanonc nem tanulja meg rendszeresen a szövegszedést sem. Pedig ez az alapja a betűszedő tudásnak. A budapesti tanoncvizsgáló bizottság szükségesnek tartotta, hogy elhívja az üzemek figyelmét a tanoncok alaposabb kiképzésére és elsősorban arra, hogy a betűszedőket a szövegszedésre is alaposan megtanítsák. A tanoncvizsgáló bizottság a felhívását a szövegszedésre vonatkozó alábbi hasznos útmutatással egészítette ki: „Mit értünk szövegszedés alatt és mire kell tekintettel lenni a tanításhoz: 1. A betű megfogása (griff). Ha a szedőtanonc megtanulta a betűt helyesen megfogni és a legegyszerűbb úton a szedővasba vinni, akkor kevesebb energia igénybevitelével termel, mint ha helytelenül fogja meg a betűt és viszi a szedővasba, utóbbi esetben kevesebbet termel és előbb fárad el. 2. Meg kell tanulnia, hogy a kéziratból mentőit többet, értelemmel bíró szöveget olvasson el, hogy ne kelljen a kéziratolvasásra több időt fordítania a kellelténél. A hangsúly itt nem a sok szövegnek egyszerre való elolvasásán van, mint inkább azon, hogy amit elolvas, annak önállóan értelemmel kell bír-

nia. 3. A sor kizárásakor arra kell törekednie, hogy mentől egyenletesebbek legyenek a szöközők és miközben ezt végzi, átnézze a sort, hogy nincs-e benne hiba. Könnyebb ebben a helyzetben a hibát kijavítani, mint a kész hasámban. Meg kell tanulnia, hogy nem szabad a kizárásnál erőszakoskodni, mert akkor nehezen emeli ki a sorokat a szedővasból. Az egyenetlenül kizárt sorok bajt okoznak nyomtatáskor. Ennyiből áll a szövegszedés. Aki ezt nem tudja, hogyan akarja a tabellának a fejsorait, vagy egy akcidens-munkának a sorait szedni? Ez az elap és lehetetlen, hogy akár kis-, akár nagyüzemben ne legyen alkalom ilyen munkának a végzésére, illetőleg gyakorlati elsajátítására.” (sz. a.)

A lipesei vásár

A könyvgyári vásár az idén nagyobbarányú volt még az eddigvalóknál is. Valóban méltó azokhoz a történelmi hagyományokhoz, amelyek „a nyomdászat Mekkájává” avatták Lipcse városát. Mindent fölforgató találmányokról, újrendszerű csodás gépekről ugyan nem lehetett szó – amint hogy technikánk mai állása mellett nem is igen lehet –, de amit ott láthattunk, szorgos továbbbépítése volt az eddigi eredményeknek. A készítedést illetően szembeeső az acél hódítása a régi fa-felszerelés helyén. Helyet takarítunk meg vele, s ezenfelül olcsó és kényelmes. Az acélregálsokra szerelt fiókos acélállványok mindent magukba fogadhatnak, amire a szedőnek munkája közben szüksége lehet. A betűszekrényeket is teljesen ki lehet húzni, anélkül, hogy kiesnének; kihúzáskor villanyfény kapcsolódik be, hogy ne kelljen a szedőnek sötétben kaparászni. A készítedők munkájának megkönnyítésére is gondoltak a nyomdaberendezéssel foglalkozó gyárosok. Az „uccák”-ban ülőalkalmatosságokat láttunk, amelyek egészségügyi szempontból igen hasznosak lehetnek. Valóban, nincs értelme, hogy az egyhelyben dolgozó készítedő mindig állva végezze munkáját, fájdalmas görcsöket, bokasüllyedést stb. szerezve be így teljesen fölöslegesen. Már a merkantilizmus és hirdetésszedőnek ritkábban van alkajma az ülőke használatához. Lehúzóprékek, sorjázók, formadeszkák pótlására szolgáló kolumna-gyűjtők voltak még nagy mennyiségben kiállítva a világhíres vásáron.

Ami a gépi berendezést illeti: ezernyi apró javítást, újítást volt alkalmunk látni szedőgépen, nyomtatósajton, stereotípiai apparátuson, kémigráfiai berendezédesen. Főlsorolásuk már sokaságuknál fogva is bajos volna. Forradalmi jelentőségű új találmányt azonban egyet sem mutattak be. Hőhne O.

Statistikai helyzetkép

A Statisztikai Hivatal a gyáripari vállalatok statisztikai adatait háromévenkénti csoportosításban közli. Az 1937. évről szóló adatok szerint a gyáripari jellegű sokszorosító üzemekben az 1935–1937. években az alkalmazottak legmagasabb száma 8824 volt, ezzel szemben az 1934–1936. évek átlagszáma 8231 alkalmazottat mutat ki. Az 1935–1937. években a kifizetett bérek és illetmények évi összege 20,276.000 pengőt tett ki, nyersanyagokra 14,603.000 pengőt használtak fel átlagban, az évi termelési érték 48,307.000 pengő. Igen figyelemre méltó a Statisztikai Hivatal kimutatása a gyáripar legfontosabb ágainak 1937. évi tényleges üzemi, termelési és üzleti kiadásairól. A 120 gyári jellegű sokszorosítóipari vállalat kiadásai a következőképpen alakultak: személyi ki-

első

Rézléniagyár
Könyvkötészeti anyagok
raktára

Első Magyar
Betűöntőde Rt

Budapest VI,
Desseffy uca 32
Tel.: 122-370, 127-118

adások 21.578.000, anyagbeszerzési költségek (fűtő-, világitó- és csomagolóanyagok beszámításával) 16.996.000, irodai költségek és egyéb dologi kiadások 2.482.000, adók és illetékek 935.000, betegsegélyezési és balesetbiztosítási járulékok 971.000, nyugdíj és munkásjóléti kiadások 301.000, épületek és berendezések fenntartási költsége 461.000, beruházásra fordított kiadások összege 1.469.000, egyéb kiadások (ügynöki díj, eladási jutalék, bankköltség stb.) 2.082.000, összesen 47.275.000 pengő. Szembetűnő, hogy a beruházásokra fordított kiadások, melyek a magyar nyomdaiipar fejlesztését szolgálják, csupán 1.469.000 pengőt, tehát aránylag nem nagy összeget jeleznek. (sz.)

A esiriz meg a kánikula

Máskor is, de meleg időben kétszeresen kell vigyázni arra, hogy a nyomdában használt anyagok párolgás tevékenységét csökkentésük, mert ez nemcsak egészségügyi szempontból, hanem az anyaggal való takarékoság okáért is szükséges. A benzines, petróleumos és olajos edényeket tartjuk jól bedugaszolva, a ritkán használt drága színes festékek dobozait papírszalaggal körül kell ragasztani, hogy azok nedvességét is valamennyire visszatartsuk. A lisztből és keményítőből főzött ragasztóanyagok gyors bomlásnak indulnak, megposhadnak és néha tűrhetően büzzel töltik meg a helyiséget. A penészedést és erjedést bacillusok idézik elő, amelyek ellen lehet védekezni. Nem kell mást tenni, mint a főzővízbe pár csepp fertőtlenítő anyagot, lizoformot, jódot tenni, vagy valamilyen fertőtlenítő pasztillát feloldani, esetleg főzés után az anyagban jól elkeverni. Ilyen fertőtlenítő anyag nagyon sokféle van, s olyan olcsó, hogy alig számít. Ki kell keresni a legmegfelelőbbet és azt hasz-

HARTMANN TESTVÉREK-
„ONYX“

NYOMDAFESTÉKGYÁRA RT.
BUDAPEST VI, FORGÁCH UCCA 19
TELEFONSZÁM: 292-074, 298-586

Gyárt mélynyomó-, offset-, kő- és könyvnyomdai, rotációs-, gumi-nyomó-, valamint sokszorosító színes és fekete festékeket.

nálni. – Nagyon jó ragasztóanyag készíthető vadgesztenye-lisztből is. Ezt nem kell főzni, hanem csak vízben megfelelő vastagságra elkeverni. Előnye, hogy nem romlik meg oly hamar. Hogy a ragasztóanyag ne párologjon, illetőleg ne száradjon ki gyorsan, ezen úgy lehet segíteni, hogy a henger alakú edény belső falához jól simuló bádoglepot kell vágatni és annak a közepére megfelelő lyukat fúrni. Ha már most a bádoglemet a ragasztóanyagra rányomjuk: a lyukon előbuggyan a ragasztó. Ezzel elérhetjük azt, hogy tiszta ragasztóedényben állandóan megfelelő minőségű anyagunk legyen. J. B.

Továbbképzőnk évzáró kiállítása

a nyomdászvilág megszokott nagy érdeklődése mellett folyt le. A kiállítás látogatottságát nem befolyásolta hátrányosan az sem, hogy a tárlatot nem a megszokott helyén, a Gutenberg-Olthonban rendeztük, hanem a paritásos munkaközvetítő e célra még jobban megfelelő tágas teremben. A közönség nagy számmal lepte el ezeket a termeket, s nagy elismeréssel adózott hallgatónak, szakoktatóknak és az Egyesület vezetőségének, amely most is nagy áldozatkészséggel karolta föl a szakbeli továbbképzés ügyét.

Ilyenkor, a továbbképzés szemeszterének vége felé, a magyar nyomdai par kiválóbb képviselői kisebb-nagyobb összegeket szoktak a tanfolyamok vezetőjének kezébe juttatni, hogy az így összegyűlő summából a szorgalmasabb tanítványok valamelyes jutalomban részesíthessenek. Ilyen adományok: Grafikai Főnökegyesület 50.–, Magyar Nyomdászok Társasága 50.–, Budapesti Hírlapszedők Köre 50.–, Kéziszedők Köre 50.–, Első Magyar Betűöntő Rt. Igazgatósága 35.–, Rigler Rt. igazgatósága 30.–, Budapesti Sokszorosítók Ipari testülete 25.–, dr. Móricz Miklós nyomdája 20.–, Légrády Testvérek nyomdájának igazgatósága 20.–, Pesti Lloyd nyomdájának igazgatósága 20.–, Franklin-nyomda igazgatósága 20.–, Egyetemi Nyomda igazgatósága 20.–, Stephaneum-nyomda igazgatósága 20.–, Öntők Köre 10.–, Pátria-nyomda igazgatósága 10.–, Pápai Ernő 10.–, Réval Testvérek nyomdájának igazgatósága 10.–, Hungária-nyomda igazgatósága 10.–, Grafikus Művezetők Szakosztálya 10.–, Nyomdász-Művészet Barátai 10.–, Codex-nyomda 10.–, vagyis összesen 490.– pengő. Természetben adományt, 50.– pengő ára nyomtatványt kaptunk a Világosság-nyomdatól. A „Helyesírási szótár” öt dedikált példányát adta a Budapesti Korrektorok és Revizorok Köre.

A jutalmazásokat és a tancsoportokon való részvétel elismerését illetően a továbbképző munka vezetősége úgy határozott, hogy a tavalyi főszerkesztőhöz mérten tíz-pengős jutalmi összegeket, valamint könyvjutalmakat – együttvéve 54 jutalmat – oszt ki az arra érdemes kollégák között, az eddigi szokásban levő elismerőleveleket pedig csupán az illető szakértés kívánására, de a tett tanulmányokat részletezően állítja ki. – Tíz-tíz pengős pénzjutalmat kaptak most a tancsoportok következő résztvevői: Albert Gerő, Antal Ferenc, Antoni Béla, Baranek J. György, Bassist Győző, Bassist Zoltán, Blaskó Nándor, Buxbaum József, Csöndör György, Darvas S., Dávid D., Eisenstädter László, Erdélyi János, Erdélyi Sándor, Fleith János, Fonyódi József, Földi Vilmos, Gorszky J., Hannig Ferenc, Heckel József, Heitler Imre, Höchst Pál, Kertész László, Kondor Árpád, Klénk Frigyes, Krausz András, Krebesz Pál, Kurcsics Ernő, Láng József, Loeblin Henrik Imre, Lup Mihály, Mathauser Lajos, Münz Jenő, Nagy Károly, Páncs Ferenc, Paxián Péter, Schlinglof László, Schmidl György, Selmeczi József, Stanczel Ferenc, Steinberger Béla, Sütő László, Szabó Géza, Szilágyi Sándor, Sztraka Zoltán, Ungur Imre, Váróczy Pál, Weiner Imre, Weintraub Márton. – Könyvjutalmat kaptak az „Egységes magyar helyesírási szótárát”: Brumiller Árpád, Buják László, Fischer Pál, Lengyel József II., Reichsfeld Elemér.

A magyar papírpiac 1938-ban

Durand Félix papírosgyári igazgató beszámolójából kitérünk, hogy az 1938. év folyamán az ország papírosfogyasztása tovább csökkent. A kedvezőtlen viszonyok folytán a magyar papírosgyártás exportpiac keresésére kényszerült, ami bizonyos eredményekkel járt. Exportálunk a Balkánra, Brit-Indiába, sőt Angliába is, a papiros jórésze azonban Szíriába, Palesztinába és Egyiptomba kerül és ezt az árut kivétel nélkül a Duna-tengeri hajók szállítják. E kitérő hajók révén a csepeli szabadkikötő végeredményben közvetlenül a világ tengeri forgalmának vérkeringésébe kapcsolódott be. Szinte átlomszerű, hogy a Csepelen berakott papírostáblák 2–3 hét múlva szírnai, haffai, beiruli vagy az alexandriai kikötők molóján lássanak újra napvilágot átrakodás nélkül.

Magyarország papírosfogyasztását a következőkben ismertjük: 1935-ben a fogyasztás 7921 vagón, 1936-ban a fogyasztás 9266 vagón; 1937-ben a fogyasztás csökkent és csak 8793 vagón volt. Még kedvezőtlenebb alakult az 1938. esztendő, mert a fogyasztás tovább csökkent és csak 8555 vagón volt. Az 1937. évvel szemben a fogyasztás 238 vágóval, vagyis 27%-kal, 1936-tal szemben pedig 711 vágóval, vagyis 76%-kal csökkent, úgy hogy a papírfogyasztás, a fejkvóta – mely 1936-ban 102 kg, 1937-ben 97 kg volt – 1938-ban már csak 95 kg. Igen alacsony szám ez, ha figyelembe vesszük, hogy Németországnak fogyasztása kb. háromszorosa, Angliáé négyszerese. Néha Cseh-Szlovákia 12 kg-ot fogyasztott.

Az ország megnagyobbodásával kapcsolatban megállapítható, hogy az eddigi papír-átlagfogyasztási szám csökkenni fog majdnem kb. 1 kg-mal, úgy hogy 1939-ben, kedvező gazdasági körülmények közt is, 86–88 kg-nál magasabb fejkvótára aligha számíthatunk.

Vizsgálva most már az egyes papírművelőtelepek fogyasztásának alakulását, arra az eredményre jutunk, hogy az 1938. évi csökkenés a gazdasági viszonyok kedvezőtlenebb volta miatt a csomagolópapír fogyasztásának visszaesésére vezethető vissza. A rotációpapír fogyasztása 39%-kal emelkedett, ez természetes is. A feszült kül- és belpolitikai helyzetben a közönség több újságot olvas, mint a nyugalmas időkben.

A magyar papírpar jövőbell alakulásáról igen érdekesen így szól Durand igazgató jelentése:

Tudvalevőleg a papírgyártás legfontosabb nyersanyaga a cellulóze. Itt a helyzet a következő: A visszacsatolt Felvidékkel együtt visszakért a pelsőci (özörényi) cellulózegyár. Ez a nagyszabású gyártelep – melyet az Első Magyar Papírpar Rt. létesített – évi kb. 1500 vagón, száraz súlyra gondolt, fehéritetlen cellulózban kb. 2000–2200 vagonra becsülhető, tehát ez a gyár a jelenlegi szükségletnek kb. 75%-át képes volna fedezni. Majdnem teljesen elkészült a Neményi Testvérek csepeli telepén a két évvel ezelőtt létesített cellulóze-gyár is, melynek kapacitása kb. az özörényi gyár kétszerese. E két gyárnak teljesítőképessége tehát nagyobb, mint az ország egész cellulóze-szükséglete, melyet kb. 3300–3500 vagonra becsülhetünk. Van tehát egy üzemben lévő és egy majdnem teljesen kész cellulózegyárunk, de folyó évi március 15-ig nem volt meg ezek nyersanyagbázisa, mert tudvalevő, hogy a visszacsatolt Felvidékkel nagy kiterjedésű fenyeődőségeket nem kaptunk vissza. Most már lényegesen más a helyzet. Kárpátalja erdőterülete, cseh hivatalos adatok szerint, 618 ezer hektár, amelynek 35%-a, tehát 225 ezer hektár fenyeődő. Magyarország teljes cellulóze-felhasználása évi kb. 180–200.000 m³; középső- és középső-terület pedig 50.000 m³-re becsülhető, mely famennyiséget Ruszinszko fenyeődőiből évenként természetesen ki lehet termelni. Ami még tavaly átlomnak látszott, az az idén valóságosá vált, a magyarországi cellulózegyárak nem szorulnak a jövőben külföldi fára, mert az az ország határain belül szerezhető be. A kárpátaljai erdősegek visszacsatolása révén ma a papírosgyártás száz százalékig nemzeti iparrá vált. (sz.)

Az értelem fejlődése az ókorban

Ha a történelemelőtti idők korszakából politikai térképek lennének birtokunkban, abból az tűnne ki, hogy Dél-Ázsia és Kisázsia apró kis államai állandóan gazdát és nevet cseréltek és hogy a népek vándorlása évezredek óta tart. A Fekete tengertől s a Kaspi tótól északra keletre ereszkednek alá a népek és perzsák, az idők folyamán szittyákkal és szarmatákkal keveredve. Északkeletről az őrmények húzódnak délre, a Balkánon át a kimmerek, frigek s a hellén törzsek keresnek településre alkalmas területeket. E népek többnyire az árja nyelv különféle tájszóloásait beszélik.

A régebbi civilizációk intézményei, szokásai, politikai eszméi és alkotásai lassan-lassan, korszakról korszakra fejlődtek ki, ember nem tervezte, ember nem munkálta, emberi sejtés nem látta előre a kialakulandó jövőendő képét. Csak a Kr. e. hatodik századtól kezdve, amiké az értelem és a nyelv csiszolódása lehetővé tette az embernek egymásköz megghányi-veitni az emberi sors intézésére vonatkozó kérdéseket, vált lehetővé az új civilizáció alapját lerakni és előre meghatározni a fejlődés útját.

A Kr. e. hatodik-ötödik században is, amikor már egyre nagyobb számban akadtak emberek, akik gondolkodni, gondolataikat rendszerbe foglalni, érthető nyelven közölni, rajzolni, írni és olvasni tudtak, az emberek és házlállatok életrendjét befolyásolták és megváltoztatták, a föld megművelését új alapra helyezték: ezek a változások szinte embertömegek tudta, felismerése és megllátása nélkül mentek végbe. Az írás és olvasás tudománya a földet művelő és pásztoréletet folytató népmillióktól még távol állott. De már megszűletett az új embertípus, az új ember, aki minden iránt érdeklődni kezdett, közbölte tapasztalatait, kicserélte a véleményét másokkal s hamarosan új eszméket fejlesztett és hirdetett. A nyelvudtas tökéletesedése, elterjedése egyre nagyobb területet hódított meg s megváltoztatta az emberiség gondolkodását, új írányt szabott a fejlődés menetének.

Az új embertípus vándorlása során eljutott Itáliába s a görög felszigetekre. Egyes árja törzsek eljutottak a Balti tenger felé s azon túlra, Skandináviába is. Ezeknek a törzseknek tájszóloásiból alakultak ki a svéd, dán, norvég és izlandi nyelvek. A Kárpátoktól és a Fekete tengertől északra is árjan nyelvű törzsek telepedtek le.

Az árja-kelta népek ünnepein nagy szerepet játszottak azok az emberek, akik ügyesen tudtak eltréflálni az egybegyűltekkal s ékes nyelvtudásukkal, mókákkal jókedvre tudták hangolni hallgatóságukat. Énekmondók, dalosok járták az árja közösségeket. Ezek a dalosok, mesemondók rájöttek arra, hogy a nyelvben ritmus van, rímek és szépségek rejtőznek benne. Ők voltak a nyelv első nagy művészei. Eleinte hadonászva, mutogatva szavaltak s valószínű, hogy az énekkel együtt tanulták meg a helyes gesztusok használatát. Énekeik által nyelvük oly széppé csiszolódott, hogy a nép nemcsak gyönyörűséggel hallgatta, de el is sajátította csengő, értelmes mondatfűzésüket. Ezek az énekmondók élő könyvek voltak, eleven források, az emberi élet jelenének, mult hagyományainak őrzői és továbbplántálói. Ezidőtájt a tömegek nem ismerték még az írást. De a lantosok művészete az írás meghonosodása után is hosszú évszázadokon keresztül virágzott még Európában.

Ennek a történelemelőtti szóbell irodalomnak, jobbjára hagyományok alapján, csak ferdített s átfórált töredékei maradtak ránk.

Az árják e történelemelőtti mesterművelnek legérdekesebb példája a görög Illász, melyet Kr. e. 700 vagy 600 körül foglaltak írásba. A görög hagyomány a hőskölteményt egy Homérosz nevű vak énekes művének tulajdonítja. A krónika szerlnt az árja énekesek között sok volt a világtalan. Myres tanár szerlnt azért vakították meg őket, hogy a törzstől meg ne szökhessenek.

A görög nép, a görög lélek huszonhárom évszázadon keresztül világító fáklyája volt a világ értelmiségének. Soha nem zsugorodhat jelentéktelenné az az irodalom, amellyel Görögország ajándékozta meg a világot, amelynek hatása megmaradt az utána élt nemzetekre s századokon át formálta, alakította a világ képét s legfőbb részévé vált gondolkodásunk alapjának, a modern tudomány és művészet fejlődésének. A görög nyelv, a görög bölcelet, a görög művészet világhódító utat járt meg és örökéletű.

Ha a görög nép az apja, úgy az arab nép legalább is mostohaapja a tudománynak, amely a valóságot, a lejátszódo eseményeket, a környezetet már tudományos módszerrel, a megállapítások és magyarázatok tökéletes egyszerűségével, pontos feljegyzésekkel teszi kritika tárgyává. Az arab ember filozófiája, tudományos felkészültsége és értelme már a kilencedik században tiszta meglátáson és teljes alaposágon állott. Az első arab írók kiváló történetírók voltak, életrajzírók és hisztórikus költemények szerzői. A 9-10. században az arabok már nemcsak nyelvtanokat, hanem lexikonokat is írtak, sőt kiváló algebrai, matematikai és bölcelettudományi műveket is.

A hetedik században főleg Anglia északi részén a kotostorok a tudás és felvilágosodás szövénekeivé váltak. Az új hívők gyorsan elsajátították a keresztény tudományt. Bede barát (673-735) a maga kolostorában 600 növendéket tanított. Korának minden tudományában járatos volt és negyvenöt könyvet írt, ezeket egész Európában ismerték és forgatták. A keresztény-Időszámítás is tőle származik.

Egy évszázaddal a nyugati egyetemek keletkezése előtt a mozlim világ több városában, Bazrában, Bagdadban, Kairóban, Kufában és Kordovában már nagy egyetemek egész sora keletkezett. A könyvmásolóipar a

10. században már nagyban virágzott Damaszkuszban, Kairóban és Bagdadban, s 970 körül már 27 iskola működött Kordovában, ahol a szegény emberek gyermekeit ingyen tanították. A spanyolországi mór uralom összeomlása a kultúra hanyatlását jelentette.

Az értelem gyarapodása, a nyelvek kristályosodása a gondolatközlést, eszmék közhírrétételét és hirdetését hozta meg, látókká és tudókká gyúrta át a sötétségben és tudatlanságban élő emberiséget.

Hosszú évezredek merültek el az idők tengerében, míg a vakkantó, makogó ősember helyébe a gondolkodó, alkotó és a jövődot is megmunkálni akaró új embertípus lépett.

Csillag Ferenc.

Séta egy kiállításon

A Nemzeti Múzeum homlokzatát néhány napon át olasz és magyar zászlók díszítették és bent a múzeum elsőemeleti reprezentációs termében megnyílt a „Mostra del libro Italiano”, az olasz könyvkiállítás. Az olasz könyvkultúra és könyvnyomtatás ragyogó fölvonulása volt e kiállítás.

A kupolacsarnok vitrineiben az olasz nyomtatáskultúra első és legrégebbi remekai fogadták a látogatót. Ezek a művek óriási értékeket képviselnek. Az első Rómában nyomtatott könyv, eredeti Boccaccio- és Dante-kiadások, híres ferrarai, velencei anatómusok és mérnökök többszáz esztendőös gyönyörűen illusztrált kiadványai hevernek e szekrényekben. Emitt Seneca tragédiáinak első nyomtatott kiadása 1481-ből, odébb egy fölöttébb érdekes könyv 1478-ból: az első olasz nyomtatott könyv a számolás művészetéről. Az 1474-ben, Velencében nyomtatott „Chirurgiá“-n, mely egy 13-ik századbeli nagysebész munkája, nagyszerűen megfigyelhető, hogy a kezdeti könyvnyomtatás mint táplálkozott a kolostorok

kódex-művészetéből. Ez a könyv, mely első és igen ritka kiadás, kézzel festett iníciaállal, tisztán nyomtatott oldalalval ámulatba ejti a szemlélőt. Megilletődve állunk meg a következő tárló előtt is, melyben Cicero: „Epistolae ad familiares” című műve fekszik. Mint a magyarázó szöveg megemlíti, ez az első könyv, melyet kétségkívül Rómában nyomtattak. Mindössze 275 példányban jelent meg.

A következő tárlóban valódi Aldus-kötetek! E nagy velencei könyvnyomató művei, melyeket eddig csak reprodukciókból, leírásokból ismertünk, most itt vannak előttünk, testi közelségben. Öt hatalmas, sárga pergamenbe kötött föllás, Aristoteles művelnek első nyomtatott kiadása. 1495-től 1498-ig készültek e kötetek. Dicsőséges esztendei voltak ezek az évek Velencének. A gazdag adriamenti városban forrott, habzott az élet, a gazdagság. Temérdek ember fordult meg itt, messzi tájak kultúráit hozva el a kikötőbe. Ekkor festette halhatatlan képeit Tiziano a velencei templomokban, palotákban és ugyancsak itt és ekkor nyomtatta Aldo Manuzio halhatatlan könyveit is. Aldo nyomdájának alacsony műhelyében dolgozott Erasmus is, a nagy rotterdami, a festékes íveken itt tűzte pennája végére a meglelt sajtóhibákat, itt csiszolta, javíttatta a zengő klasszikus mondatokat. A könyv mellé helyezett magyarázó szöveg elmondja, hogy a nagyhírű Aldo nemcsak nyomdász, de kiadó is volt egy személyben. A szó szoros értelmében tudós humanista, aki a legnagyobb lelkiismeretességgel állapította és állapíttatta meg a kiadásában megjelent klasszikus szövegeket. Olyan nyomdász-ös, akire méltán lehet büszke minden könyvnyomató-utód. Az a századforduló, a 15-ik század vége, mely a megújulás erjedéseivel volt terhes, ott lüktetett Velence nyomdáiiban is és az a fáradhatatlan, szinte türelmetlen munka, mely telítve volt a megújulás vágyával, minden-

Lorilleux Ch. és Társa Rt

kő- és könyvnyomdai

festékgyára

Iroda: Budapest

IV, Ferenc József rakpart 27. sz.

Gyár: Budafok

Telefonszám: 269-635, 269-778

nél jobban megmutatta a kapcsolatot az igaz szellemi mozgalmak, a könyvnyomtatás és a könyv között. Részen ez „Aldók” nyomdájában és nyomdái révén zajlott le az a szellemi mozgalom, mely a humanizmus jegyében és a reneszánsz jelszavával megújítani volt hivatott Európa arcát. Nehezen hagyjuk ott ezt a tárlót, de vonz a többi látnivaló. Emitt még egy Aldo-kötet, egy Lucrezia Borgiának ajánlott eredeti kiadás, odább egy 1472-ben Firenzében nyomtatott Boccaccio-könyv. Majd sok egyházi mű következik, az olasz könyvművészet szebbnél szebb remekel, impresszumaikon dallamos olasz nevek: „Presso Girolamo Albricci”, „In Venezia Per Camillo Bortoli”, „In Modena, Per Demetrio Degni” stb., stb.

A terem közepe táján az egyik vitrin üveglapja alatt gyönyörű Bodoni-kötetet pillantok meg, Tasso Torquato „Aminta”-ja, melyet Bodoni Parmában nyomtatott 1793-ban. Hatalmas folto kötet, egyenes, csodálatosan tiszta és nemes betűvel lenyűgöz. Sokáig nézem azt a két oldalt, amit a tárló üveglapja fukaron látni enged, míg részánom magam, hogy engedélyt kérjek a kötet kézbevitelére. Egy idegen úr siet segítségemre. Hogy tolmácsolja kérésemet a csak olaszul beszélő tisztviselőnek, aki néhány percre ki is veszi a könyvet az üveg alól. A kaland furcsa ízével és enyhe szédületével veszem kézbe a kötetet és lapozom végig. Gyönyörű betű, nemes tipográfia szinte megigéz és alig tudom visszaadni a sürgetően hátam mögött álló olasz úrnak.

Sok érdekes magyar vonatkozású könyv is van itt, a régi könyvek között. Külön tárlóban a 17-ik században kiadott olasz jelentések, naplók és époszok a magyarországi háborúkról, egy másikban újabb keletű magyar művek, olasz fordításban. Többek között Eötvös „Falu jegyzője” és Petőfi teljes „Apostol”-ja.

Mielőtt végleg elhagynám a termet, följegyzem azt az olasz mondatot, melyet a legtöbb régi könyv impresszuma mellett ott láttam: „Con licenza de' Superiori”. S míg átmegegyek a szomszéd terembe, elmélkedhetek azon, milyen régi intézmény is a cenzúra.

A második teremben a modern olasz könyvkultúra reprezentatív művel kaptak helyet. Az ügyes, hordozható polcokon felvonul egy technikailag fejlett, tipográfiailag is sokat, szépet nyújtó nyomdakultúra. E földközítengeri művésznéptől csakúgy mint a multban, a jelenben is sokat tanulhatunk.

Egy asztalon sok gyönyörű folyóirat között fölilem az olasz nyomdai szaklapokat is: az „Archivio Tipografico”-t és az „Il Risorgimento Grafico”-t. A polcokon a könyvek egyes művészet- és tudományágak szerint vannak csoportosítva. Örömmel állunk meg Zilahy, Márai, Harsányi olasz kiadásai előtt és sokáig gyönyörködünk az olasz „Pál uccai fiúk”-ban. Külön polcon a mai olasz irodalom foglal helyet. Ezek a művek, melyek külsőjükben alig különböznek francia vagy angol testvéreiktől, a közös és általános európai műveltségről szólnak ékesen, szinte hevertükben is tiltakozva a mesterséges válaszfalak ellen. Gyönyörű fotók és metszetek díszítik a falakat, míg odább az egyik sarokban a „Natura” és a „La Rivista” című folyóiratok tarka, ezer csicscsergő színtől pompás címlapjain pihen meg a sok látnivalótól kifáradt szem. Ez a címlap-sorozat egyébként a modern olasz grafikus-művészet díszes és sok intimitást eláruló fölvonulása.

Amint elhagyom a kiállítás és lefelé megyek a múzeum történelmi lépcsőin, a ragyogó áprillisi napban, fölnézek a kétségbe és körülbelül ezt gondolom: „A könyvek most utaznak. Belgrádban magyar könyvkiállítás nyílt meg és az olasz könyvek eljőttek Budapestre. A díszes megnyitó ünnepeken előkelő urak beszélnek. Aztán kitárjuk a kapukat és beözönlik a nép. Amott délen szerbek, horvátok és szlovének hajolnak a vitrinek fölé és veszik kézbe a könyveket, folyóiratokat, melyeket mi készítettünk el, beleöntve szeretetünket a betű és a könyv iránt. Itt Budapesten most olasz könyvnyomtatók munkáit csodáljuk és kézbevéve egy-egy munká-

Az 5. füzet tartalma:

Reflexiók egy hatalmas erőprórához (Ny. M. B.-tól)	Old. 101
Huszár Gál szobrot kapott (Pándi Ferencről) ...	102
Nyomdái üzemek világítása.....	102
Értelem szerinti való beosztás	103
Régi technika, régi magyar helyesírás	105
„Srófos gallibák” a szedőgépen (J. B.-tól)	106
A papíros súlyának és árának kiszámítása (Székely Artúr II.-tól)	106
Ami a „hosszú” ortográfiában is „rövid” (Herzog S.-tól)	107
Tégyes sajtóink túlerőltetése	117
A szedőgépek ólommal való ellátása (Juhász Bélától)	117
Gépszedő-e a monó-kopogató? (Román Antaltól).....	119
Följegyzések	120
Szerkesztői posta	124

A Nyomdász-Egyesület továbbképző csoportjainak szedéspéldái és ólommetsetei a boríték 3. és 4. oldalán és a lap beisejében a 109-től 116. oldalig terjedő nyolc oldalon.

jukat, elragadtatott sóhajokkal adózunk művészetüknek. Megint másutt dának, svédek vagy hollandusok hajolnak könyvek fölé. Igen, a könyvek utaznak. De emitt már csikorognak a tankok és a híg tavaszi levegőt repülőgépleviathánok szeldelik át. Késő lenne? Nem, sohasem késő. Csak utazatok könyveik! Gondolom és megindulok lefelé a lépcsőökhöz, melynek oldalpillérén Petőfi olvasta fel egykor, valaha egy nyomdafestéktől még nyirkos papírlapról dalát a szabadságról és pont-jait a szabad sajtóról és az igazságról.
P. F.

Szerkesztői posta

Lapunk szerkesztője található reggel 8-tól 2-ig a Világosság-nyomdában (telefon: 131-016).
A jövő füzet szerkesztőségi záródeje: július 10.

***

Sz. J.: Vajjon „nyom”-e a tipográfus, avagy „nyomtat”-e? Okvetlenül az utóbbi ige a helyes. Éreztek ezt már jó magyar elődeink is, amikor „könyvnyomtató”-nak nevezték magukat. A „nyom” ige kifejezéstelen és semmiestire sem alkalmazható a mi mesterségünkre. Bizonys állandó, hosszabb időre terjedő cselekvés lappang az értelmében, nem úgy, mint a „nyomtat”-ében. Vessük csak össze ezt a két példát: „nyomja szívét a bú”, és: „lovakkal nyomtatják ki a gabonát”. Az előbbi példában tehát az esetleg hosszabb időn át tartó ránehezedés a nyomás szinonimája, az utóbbi példában pedig sok-sok egymást követő, tehát mozzanatos cselekvést képzelünk magunk elé. A „nyomtat” igében benne rejtőzködik a folytonos megismétlődésnek az értelme, s ezért bátran gyakorító igének számítható. S ez a gyakorítás tényleg meg is van a gyorsajton való munkálkodásunkkor, mert hiszen a nyomóhenger nem egyszerre, hanem sávonként nyomtatja le a szöveget. Ha a tégyes sajtónál nem is történik így a nyomtatás: nem változtat a dolgon semmit sem, mert az a jó magyar nép, amely a „nyomtat” igtét ráalkalmazta a tipográfus munkálkodására, úgy képzelte el ezt, hogy a betűk szép egymásutánban – mint például az írásnál is szokás – kerülnek nyomtatás idején a papírosra.

S szinte már halljuk is az ellenvetést, hogy hiszen a német is azonos szóval („drucken”) fejezi ki mind a nyomásnak, mind a nyomtatásnak a fogalmát, már pedig a tipográfia bölcsője ott ringott nyugati Német-

országban, s így a nyomtatás munkáját jelző bármely nyelvű kifejezések közt legősibb a német „drucken”. Ezt az ellenvetést azonban vajmi könnyű megdönteni: az az őstipográfus, aki először használta ezt a szót, nem talált a nyomtatás műveletére kifejezőbbet, alkalmazhatóbbat. Mert bizony kifejezőség dolgában nem állja meg helyét a német „drucken” az egyéb nyelvbeli mesterszókhoz szemben sem. Ott van például a francia „imprimer”, az angol „to print”, az olasz „stampare”. Miért nem kerül ezekbe a nagy kultúrájú nyelvekbe a „nyomni”-hoz hasonló, a nehézkedéssel szinonim kifejezés, mikor a tipográfus nyomtatás megjelöléséről volt szó? Bizonyosan azért, mert a bélyegzés fogalmát (amit a francia, angol és olasz mesterszók eredetileg kifejeztek) közelebbi rokonságban állónak érezték a nyomtatásával, mint az egyszerű nehézkedését, nyomását, amit a német „drucken” fejez ki.

Amikor mi a „nyomtatás” fogalmára a „nyomás” szót használjuk: egy kis germanizmusba esünk bele. Germanizmus tehát az is, amikor gépmesterekről és nyomókról beszélünk („nyomató munkások” helyett), de ide számíthatjuk azokat a teljességgel értelmetlen szóösszetételeket is, mint „fénynyomó”, „könyvomó”, „réznyomó” is (az összetételek rendes logikája szerint akik a fényt, a követ, a rezet nyomják), s amelyek szinte kirihatatlanul befészkeltek magukat a nyomdász nyelvbe.

G. Ágoston: Az ügy érdekében talán legcélszerűbb, ha közérdekű levelének lényegét a következőkben leközlőljük: „A régi jó időkben a fabetűk aláírásához mézből, túróból és vérből vegyített anyagot használtunk, mely tudomásom szerint vízálló is volt egyúttal. Nekem mostanában szükségem volna erre az anyagra, azonban nem tudom a mennyiségi és keverési sorrendi adatokat s így szerkesztő szaktársához fordulok azzal a kéréssel, legyen szíves tudomásomra adni: 1. Az elősorolt anyagokból milyen mennyiséget kell vegyíteni (oltott méz)? 2. Milyen sorrendben kell keverni a fenti anyagot? 3. Kell-e esetleg más anyag is hozzá? E kétségen kívül érdekes szakmai kérdésre, sajnos, nem tudunk megfelelni. Bár magunk sohasem foglalkoztunk véle, homályosan emlékezünk valami klisé-alátétül használt véres-túrós „mufa”-találmányra. Ilyenféle lehetett a titokzatos Hentschel-lemez meg Weber-lemez is most vagy negyven-negyvenöt esztendeje. A régi ezermester tipográfusoknak voltak ilyen praktikáik (Mitterszkynek, Cziráky Sándornak egész sereg ily apró találmánya volt), de ezeknek részleteit – érthető okokból – titkolták. S ezekre a részletekre vonatkozóan a régebbi szakirodalom sem ad fölvilágosítást. Azt hisszük, hogy legcélszerűbb és egyszersmind egyetlen eredményt ígérő eljárás most az, ha lapunkban kérdést intézünk öregebb kollégáinkhoz. Hátha ismeri még valaki az összetétel módját? Mindenesetre hála rá köteleznék közlésével a nyomdászvilágot.

Többeknek: Írásaikat helyszűke miatt e füzetünkben kénytelenek voltunk kihagyni,

A Grafikai Szemlét a kiadó Egyesület szakmunkás tagjai illetményként kapják. Nem tagoknak előfizetési díj: egész évre . . . . . 10.— pengő, egyes számok ára . . . . . 1.50 pengő.

Felelős szerkesztő: Novák László.

A szerkesztő-bizottság tagjai: Fuchs Jenő, Grosz Ernő, Heller Mór, Schneider Jenő, Schreiber Ede és Venkovits Károly.

A lap kiállításának kérdéseivel és a mellékletek elbírálásával foglalkozó művészi kollégium tagjai a szerkesztőn és kiadón kívül: Dukal Károly és Kun Mihály.

Kiadó-tulajdonos:

a Magyarországi Könyvnyomdai Munkások Egyesülete.
Felelős kiadó: Halász Alfréd.

Nyomtatja: Világosság Könyvnyomda Rt. Budapesten (VIII. Conti ucca 4. sz.); műszaki igazgató: Deutsch D.

A B C D E F G H I J K L M N
O P Q R S T U V W X Y Z
1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

*Akinek a szó nem fáj, nem
fáj annak a bot sem*

SOKRATES

Ólomba véste Nagy Károly.

*A múzsa is csak asszony
s csak azt fogadja kegyébe,
aki teljes szívét,
egész életét neki áldozza.*

GYULAI PÁL

Ólomba véste Höchst Pál.

Tervezte Szilágyi Sándor.

Tervezte Szilágyi Sándor.

Tervezte Szilágyi Sándor.

Ólomba véste Höchst Pál.